

Protox Håndbogen

Identifikation, bekæmpelse
og forebyggelse af svamp,
skimmel og insektangreb

PROTOX

Professionel svampe-, skimmel- og insektbekæmpelse

www.protox.dk

Indholdsfortegnelse

Generelt om angreb af svampe, råd, skimmelsvamp, insekter og dårlig lugt	3
Svampe · Vigtige kendetegn	4
Svampe · Definitioner på nedbrydning af træ	5
Billednøgler	6
Svampe	6
Skimmelsvampe	16
Insekter	18
Svampe	
Ægte Hussvamp	24
Gul Tømmersvamp	25
Hvid Tømmersvamp	27
Korkhat	29
Viftesvamp	30
Almindelig Tåresvamp	31
Kølle-Bæversvamp	31
Sammenhængende Ildporesvamp	32
Mastesvamp (Appelsinråd)	33
Barksvamp	34
Almindelig Østershat	36
Hus-blækhat	37
Hus-bægersvamp	37
Slimsvamp	38
Blåsplint	39
Behandling af svampeangreb med Prottox	40
Skimmelsvampe	42
Skimmelsvamp	42
Bekæmpelse af skimmelsvamp med Prottox	43
Insekter	44
Husbuk	44
Violbuk	46
Almindelig Borebille	48
Rød Blomsterbuk	50
Egens Borebille	51
Rådborebille	52
Splintvedbille	54
Diverse træbukke i brændestakke	56
Myre	57
Træhveps	59
Murbi	60
Forebyggelse af svampe-, insekt- og skimmelskader	62
Prottox produkter	64
Produktguide	67

PROTOX HÅNDBOGEN

Denne håndbog er et praktisk arbejdsredskab for håndværkere, arkitekter, bygningskonstruktører, ejendomsinspektører og andre, som i deres daglige arbejde undertiden præsenteres for angreb af svampe, råd, skimmelsvamp eller insekter. Håndbogen er en hjælp til ikke-eksperter til at identificere, hvad man ser og hvad, der skal gøres for at afhjælpe angrebet. Håndbogen er således en hjælp til at skelne mindre alvorlige angreb fra alvorlige angreb, der kræver særlig teknisk bistand.

Trænedbrydende svampeangreb

Der findes over 30 arter af svampe, som kan nedbryde træ i bygninger. Svampe kendes nemmest på deres frugtlegemer, men da disse ikke altid fremkommer i bygninger, er man ofte nødt til at identificere et angreb ud fra svampens mycelium og/eller ud fra, hvordan det nedbrudte træ ser ud. Ved hjælp af håndbogens billednøgler og oversigt over svampenes kendetegn kan du spore dig ind på, hvilken svamp, der forårsager angrebet og derefter læse mere om svampen og dens bekæmpelse.

Det er vigtigt at huske, at svampeangreb kan føre til alvorlige bygningskader. Er der den mindste tvivl om angrebets art, skal der altid tilkaldes faguddannet, teknisk bistand.

Angreb af skimmelsvamp

Skimmel er en fællesbetegnelse for en stor gruppe af svampe, der ikke nedbryder træ, men kan forårsage dårligt indeklima og helbredsproblemer. Protox Håndbogen giver hjælp til at genkende og bekæmpe skimmelsvamp i bygninger.

Insektangreb i bygninger

Håndbogens afsnit om insektangreb fokuserer på insekter, der kan ødelægge træ i bygninger. Billednøgle og beskrivelser af de enkelte arter er en hjælp til at genkende insekterne ud fra både flyvehullernes, boremelets, larvernes og de voksne insekters udseende. Der gives desuden anvisninger på bekæmpelse af angrebene.

Billedmateriale

Billedmateriale i håndbogen er udover vort eget materiale stillet til rådighed af Goritas A/S, Hussvamp Laboratoriet ApS og Bøgh & Helstrup A/S. Det er vi meget taknemmelige for. Vi er altid på jagt efter endnu bedre billedmateriale til fremtidige udgaver, så skulle du være i besiddelse af fotos som du mener andre kunne lære af, så send dem til os, så vil du måske i de næste udgaver kunne se dine egne foto. Vi skal understrege, at håndbogen ikke er en komplet nøgle over trænedbrydende svampe og insekter, men den repræsenterer de hyppigst forekommende arter/slægter i bygninger. Har du forslag til arter/problemstillinger som vi burde omtale, så sig til.

Protox - ekspert i midler til bekæmpelse af svampe, skimmel og insektangreb

Protox fokuserer på at udvikle og sælge produkter til kemisk bekæmpelse og forebyggelse af svampeangreb, skimmelangreb og insektangreb i bygninger. Protox rådgiver om brug af virksomhedens produkter, og tilbyder undervisning og kurser i bekæmpelse og forebyggelse af svampe, skimmel- og insektangreb i bygninger.

Har du brug for råd og vejledning, kan du altid kontakte Protox på telefon eller mail.

Svampe - Vigtige kendetegn

SVAMPE	FRUGTLEGEMER	OVERFLADEMYCELIUM	NEDBRYDNING
Ægte Hussvamp	Stikker ud som konsoller ell. er pizzalignende. Foldet <u>orangebrun</u> overflade, rand fortykket og hvid.	Ungt: Snehvidt vatagtigt, med vanddråber Ældre: Gråligt <u>løstsiddende</u> <u>iblandet strenge</u> , trækkes af i flager, citron-gule pletter, strenge knækker.	Brunmuld. Sprækkeklodser i længder fra 5-10 cm. Træet farves brunt.
Gul Tømmersvamp	Hyppigt ses ikke frugtlegemer. De er små og flade, diameter 50-200 mm. Vortet brun overflade, rand flad og hvid.	Lysebrune til meget mørkebrune <u>fastsiddende</u> og slangebugtede strenge.	Brunmuld. Fra små (rådska) og op til ca. 40-50 mm sprækkeklodser, træet blader i årringene (svampeskade). Intakt træoverflade.
Hvid Tømmersvamp	Hvide til lyst brunlige, kalkagtige og afsmittende, fastsiddende, små porer (stor variation)	Ungt: Snehvidt vatagtigt. Ældre: Strenge hvide bøjelige og bomuldsagtige, mycelium evt. afsmittende.	Brunmuld. Små til meget store sprækkeklodser. Forvekles let med Ægte Hussvamp.
Rækkeporesvamp	I mørke: blomkålsagtige, ofte med rødlig pletter. I lys: som hvide tømmersvampe der vokser i rækker over hinanden	Sparsomt, men hvide belægninger på brudflader af sprækkeklodser. Evt. tæt uldent.	Brunmuld. 5-20 mm sprækkeklodser.
Viftesvamp	Karrygul/brun hatsvamp med ruskindsagtig overflade, nedløbende lammeller og sidestillet stok.	Hvidligt til karrygult spindelsvævsagtigt mycelium. Hårfine hvidlige til karrygule strenge.	Brunmuld. 5-50 mm sprækkeklodser. Træet mørkt brunfarvet.
Sammenhængende Ildporesvamp	Brunt, 10-20 mm tykt fladt tiltrykt sejt med uregelmæssige tætte porer	Karrygule vatagtige totter i det trevlede nedbrudte træ. Trevler partielt belagt med brun belægning.	Hvidmuld. Træet trevler i fiberretningen.
Korkhat	I lys, seje korkagtige konsoller på træet. Lyst brune porer på undersiden, oversiden brun stridbørstet, i mørke, sterile brune puder.	I mørke: Fastsiddende hvidligt vifteformet - brunligt korkagtigt, utydelige fastsiddende strenge. I lys: Små hvidlige totter mellem sprækkeklodser.	Brunmuld. Træets årringe blader op. Ofte små (2-20 mm) sprækkeklodser på bladningerne.
Barksvamp	Flade, få mm høj stearin-/voksagtig belægning.	Meget stor variation.	Hvidmuld. Træet trevler i fiberretningen.

DEFINITIONER PÅ NEDBRYDNING AF TRÆ

Brunmuld, hvidmuld og gråmuld

Betegner forskellige former for nedbrydning forårsaget af trænedbrydende svampe. De 3 vigtigste bestanddele i træ er cellulose, lignin og hemicellulose. Cellulose, der er opbygget som lange snoede fibre, har den funktion, at skabe brudstyrke i træet. Lidt på samme måde som man giver brudstyrke i beton ved at indstøbe et jernet (rivenet). Når den trænedbrydende svamp nedbryder cellulosefibrene, fjernes brudstyrken og denne nedbrydning kaldes brunmuld. Ved brunmuld farves træet brunt og det sprækker i klodser på langs og på tværs af årene (fiberretningen). Ægte Hussvamp, Gul Tømmersvamp, Hvid Tømmersvamp, Korkhat og Viftesvamp er eksempler på brunmuldsdannende svampe.

Lignin er derimod træets "fyldstof" - ligesom cementen i et betonstøbning. Hvis den trænedbrydende svamp nedbryder ligninen i træet, vil cellulosetrådene stå tilbage som tydelige trævler. Denne nedbrydning kaldes for hvidmuld. Ved hvidmuld er træet trævlet og blødt, og det sprækker ikke. Nåletræ ændrer ikke farve, mørkere løvtræ bliver afbleget. Hvidmuldsvampe er fx Barksvampe og Ildporesvampe.

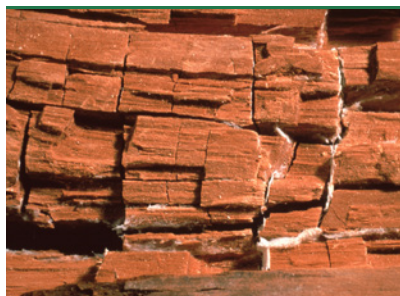
Ved gråmuld (overfladeråd) farves træet gråt og mister vægt, men beholder formen. Vådt træ kan trykkes sammen; men genvinder sin form, når trykket lettes. Ved kraftig udtørring dannes små sprækkeklodser. Gråmuld skyldes specielle svampe som ved deres nedbrydning danner tunneller inde i træets cellevægge.

Forsikringsdækning - råd- og svampeskade

Forsikringselskaberne skelner mellem råd og svamp.

Råd defineres som en langsomt forløbende nedbrydning, der sker over adskillige år (typisk min. 10 år), hvor træet mørnes, og der gradvis dannes tætliggende sprækkerevner eller trævler. Svamp er en betegnelse for en relativ hurtigt forløbende nedbrydning, der viser sig ved, at træet misfarves, mørnes, trevler eller skrumper og revner på tværs af træets fiberretning.

Både råd- og svampeskader forårsages af svampe. Mange svampearter er kun svage trænedbrydere, hvorfor nedbrydningen foregår langsomt (10-20 år) og defineres forsikringsmæssigt som råd. Andre svampearter nedbryder træet på få år, hvorfor nedbrydningen defineres som svamp. Er man i tvivl om der er tale om en dækningsberettiget skade, skal man kontakte sit forsikringselskab og/eller indsende en prøve til et svampelaboratorium.

Brunmuld - svampen nedbryder cellulosefibrene og efterlader ligninen.

Hvidmuld - svampen nedbryder ligninen i træet og efterlader cellulosetrådene. Derved trævler træet.

Gråmuld (Overfladeråd) - drypnæse på gammelt vindue.

Billednøgle - Svampe - Frugtlegemer

svn 1 Ægte Husk - frugtlegeme.
(Foto: Bøgh & Helstrup)

svn 2 Ægte Husk - frugtlegeme i vinduesparti i sommerhus.
(Foto: Protox)

svn 3 Ægte Husk - ungt frugtlegeme.
(Foto: Goritas)

svn 4 Ægte Husk - frugtlegeme, kakaolignende sporepulver og mycelium på lecanødder under gulv i udestue.
(Foto: Protox/kundefoto)

svn 5 Ægte Husk - rødbrunt sporepulver på gulv. (Foto: Protox)

svn 6 Gul Tømmersvamp - frugtlegeme på teglsten.
(Foto: Goritas)

Gul Tømmersvamp - frugtlegerer.
(Foto: Goritas)

svn
7

Hvid Tømmersvamp - frugtlegerer.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

svn
8

Hvid Tømmersvamp - frugtlegerer og mycelium på nedbrudt træ med sprækkeklodser.
(Foto: Bøgh & Helstrup)

svn
9

Rækkeporesvamp - sterile, blomkålsagtige frugtlegerer fremvokset i mørke.
(Foto: Protox/Gori)

svn
10

Viftesvamp - frugtlegerer med sidestillet stok.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

svn
11

Sammenhængende Ildporesvamp - frugtlegerer.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

svn
12

Billednøgle - Svampe - Frugtlegemer

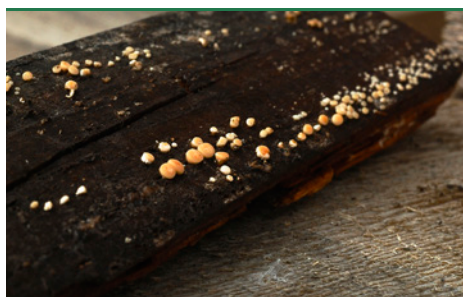
svn
13 Korkhat - frugtlegemer.
(Foto: Prottox)

svn
14 Korkhat - sterilt frugtlegeme udviklet i mørke.
(Foto: Goritas)

svn
15 Rækkeporesvamp (Hvid Tømmersvamp - frugtlegeme).
(Foto: Prottox/Goritas arkiv)

svn
16 Kølle Bævresvamp - frugtlegemer på sternbræt.
(Foto: Prottox)

svn
17 Østershat - frugtlegemer.
(Foto: Wikimedia)

svn
18 Bæggersvamp - frugtlegeme på væg ved fødder.
(Foto: Bøgh & Helstrup)

Husblækhat - frugtlegerer på pudset væg.
(Foto: Goritas)

svn
19

Husblækhat - frugtlegerer (hat og stok) og orangebrunt, sejt, kokosmætte-agtigt overflademycelium. (Foto: Protox/Goritas arkiv)

svn
20

Almindelig Tåresvamp - frugtlegerer på malet træfiner.
(Foto: Protox)

svn
21

Almindelig Tåresvamp - frugtlegerer på malet, udendørs træværk.
(Foto: Goritas)

svn
22

Slimsvamp - modent, bristet frugtlegerer med sporepulver.
(Foto: Protox)

svn
23

Slimsvamp - ungt frugtlegerer i dør.
(Foto: Protox)

svn
24

svn
25

Ægte Hussvamp - overflademycelium med karakteristiske gule pletter.
(Foto: Protox)

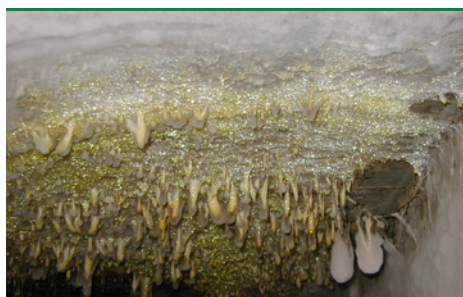
svn
26

Ægte Hussvamp - ældre, gråt overflademycelium med strengmycelium.
(Foto: Protox)

svn
27

Ægte Hussvamp - ungt mycelium med strengdannelser, lægte i udestue.
(Foto: Protox)

svn
28

Ægte Hussvamp - overflademycelium med vanddråber.
(fotoi - Bøgh & Helstrup)

svn
29

Ægte Hussvamp - ungt overflademycelium, 2 uger.
(Foto: Protox)

svn
30

Ægte Hussvamp - overflademycelium med karakteristiske gule pletter.
(fotoi - Protox)

Gul Tømmersvamp - karakteristisk mørkt og lyst strengmycelium.
(Foto: Protox/Gori)

svn
31

Gul Tømmersvamp - brunt strengmycelium på limtræsbjælke.
Protox - Protox)

svn
32

Hvid Tømmersvamp - angreb i tagkonstruktion. Kalkagtige fruglegemer, ungt, hvidt mycelium og bøjelige strenge.
(Foto: Bøgh & Helstrup)

svn
33

Hvid Tømmersvamp - hvidt overflademycelium på nedbrudt træ med sprækkeklodser.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

svn
34

Viftesvamp - karrygult overflademycelium.
(Foto: Bøgh & Helstrup)

svn
35

Sammenhængende Ildporesvamp - overflademycelium som karrygule totter (blågrønt parti er skimmelsvampe).
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

svn
36

svn
37

Korkhat - overflademycelium i fladt tag af krydsfiner.
(Foto: Protox/Gorita)

svn
38

Barksvamp - mycelium i karmtræ.
(Foto: Goritas)

svn
39

Korkhat i udvendig beklædning. Bemærk små totter af overflademycelium på brudflader
(Foto: Protox)

svn
40

Ægte Hussvamp - overflademycelium med vanddråber.
(Foto: Bøgh & Helstrup)

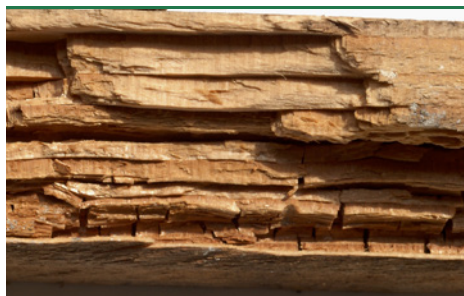
svn
41

Barksvamp - Stjernehaaret Barksvamp på træ i kælder.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

svn
42

Gul Tømmersvamp - brunmuld, bladet nedbrydning. Vurderes som svampeskade.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

Rækkeporesvamp (Hvid Tømmersvamp) - nedbrydning.
(Foto: Protox)

svn
43

Ægte Hussvamp - gammelt angreb. Svage mycelrester og tydelige tværgående sprækkerovner. (Foto: Protox/Goritasarkiv)

svn
44

Hvid Tømmersvamp - nedbrydning og hvidt overflademycelium på brudflader.
(Foto: Goritas)

svn
45

Korkhat - nedbrydning i bjælkehus.
(Foto: Protox)

svn
46

Korkhat - nedbrydning i træbeklædning i fritidshus. Angreb 3-4 år gammelt.
(Foto: Protox)

svn
47

Korkhat - bladet nedbrydning i bjælkehus.
(Foto: Protox)

svn
48

svn
49

Ægte Hussvamp - nedbrudt træbjælke.
Brunmuld med store sprækkeklodser og
overflademycelium. (Foto: Protox/Gori)

svn
50

Ægte Hussvamp - sprækkeklodser.
(Foto: Hussvamp Laboratoriet)

svn
51

Sammenhængende Ildporesvamp - trævlet
nedbrydning og blågrøn belægning er skim-
melangreb. (Foto: Protox/Goritas arkiv)

svn
52

Hvidmuld nedbrydning - ukendt svamp.
(Foto: Protox)

svn
53

Barksvamp i vinduesramme (hvidmuld/råd).
(Foto: Goritas))

Almindelig råd - tagfod nedbrudt.
(Foto: Tryg Forsikring)

svn
55

Almindelig råd i frilagt loftbjælke.
(Foto: Prottox)

svn
56

Almindelig råd.
(Foto: Prottox)

svn
57

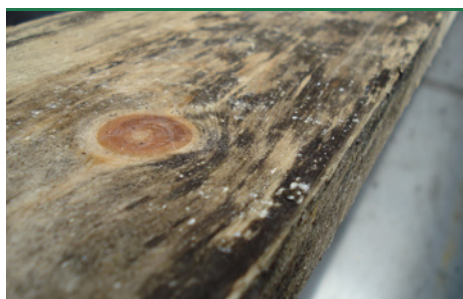
Overfladeråd (gråmuld) - drypnæse på
gammelt vindue.
(Foto: Prottox)

svn
58

Blåsplint - angrebet nåletræ i marvstråler fra
overfladen til træets kerne.
(Foto: Prottox)

svn
59

Blåsplint og sortskimmel på nåletræ.
(Foto: Prottox)

svn
60

skn
1

Skimmelvækst (*Trichoderma* sp.) på vandskadedt bjælke i kælder. (Foto: Prottox)

skn
2

Skimmelvækst (*Trichoderma* sp.) på forskallingsbræt i vandskadedt krybekælder. (Foto: Prottox)

skn
3

Skimmelvækst (*Penicillium* sp.) på tagspær som følge af utilstrækkelig ventilation. (Foto: Prottox)

skn
4

Sortskimmel på tagvindue - mangelfuld udluftning. (Foto: Prottox)

skn
5

Sortskimmel i opholdsstue - opstået ved kuldebro. (Foto: Prottox)

skn
6

Sortskimmel på fugtbelastet kælderfundament. (Foto: Prottox)

Skimmelvækst i opholdsstue efter vandskade.
(Foto: Prottox/kundefoto)

skn
7

Sortskimmel på undertag pga. manglende
ventilation af tagrum (ventiler eftermonteret).
(Foto: Prottox)

skn
8

Skimmelvækst på diffusionstæt undertag
(filtet overflade).
(Foto: Prottox)

skn
9

Skimmelvækst (*Stachybotris chartarum*) i let
gipsvæg efter oversvømmelse.
(Foto: Prottox)

skn
10

Sortskimmel på fodliste - mangelfuld
udluffning.
(Foto: Prottox)

skn
11

Skimmelvækst på nyopført væg i industriel
som følge af byggefugt.
(Foto: Prottox)

skn
12

Husbuk (s. 44)

Violbuk (s. 46)

Rød Blomsterbuk (s. 50)
Træhveps (s. 59)

Rådborebille (s. 52)
Egens Borebille (s. 51)

Splintvedbille (s. 54)
Almindelig Borebille (s. 48)

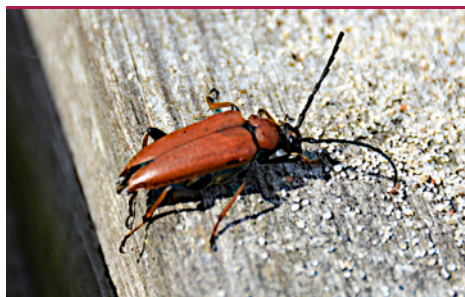
in 1 Flyvehuller fra forskellige insekter. Vist i naturlig størrelse.

in 2 Husbuk - voksent insekt.
(Foto: Prottox)

in 3 Husbuk - larve samt boremel.
(foto: Hussvamp Laboratoriet)

in 4 Rød Blomsterbuk - voksent insekt.
(Foto: Prottox)

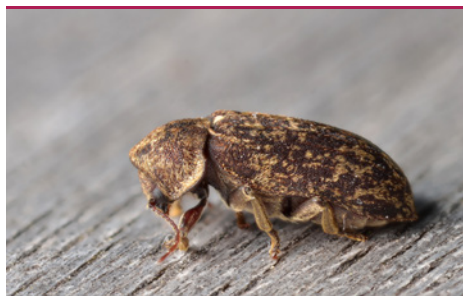

in 5 Violbuk - voksent insekt.
(Foto: Biopix)

Alm. Borebille - voksent insekt.
(Foto: Protox)

in
6

Egens Borebille - voksent insekt.
(Foto: Wikimedia)

in
7

Rådborebille - voksent insekt.
(Foto: Wikimedia)

in
8

Træhveps - voksent insekt.
(Foto: Biopix)

in
9

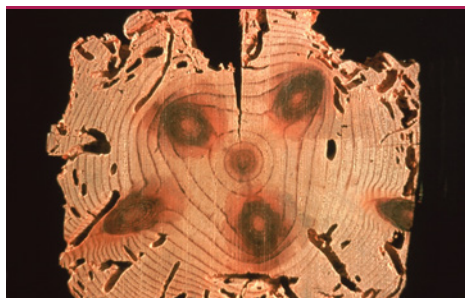
Herkules myre.
(Foto: Dreamstime)

in
10

Murbier - voksne bier.
(Foto: Christophe Quintin, Fr)

in
11

in 12 Husbuk - larvegange i bjælketværsnit.
(Foto: Protox/Gori)

in 13 Husbuk - frilagte larvegange.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

in 14 Rød Blomsterbuk - flyvehuller i dørkarm.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

in 15 Rød Blomsterbuk - larve, boremel og nedbrudt træ.
(Foto: Protox/kundefoto)

in 16 Alm. Borebille i gulvbræt - flyvehuller og larvegange frilagte på grund af afhøvling.
(Foto: Protox)

in 17 Alm. Borebille - flyvehuller i bordben.
(Foto: Protox)

Violbuk - gnavspor i nåletræ mellem bark og træets yderste årringe.
(Foto: Hussvamp Laboratoriet)

in
18

Egens Borebille - flyvehuller i gl. bjælke.
(Foto: Protox)

in
19

Orangemyrer - nedbrudte gulvbrædder.
(Foto: Protox/kundefoto)

in
20

Myrebo - typisk karton- myrebo.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

in
21

Herkules myrer - nedbrydning (gallerier) af træ.
(Foto: ukendt)

in
22

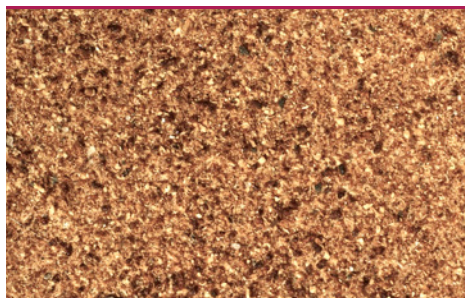
Murbier - fuger i murværk delvist nedbrudte.
(Foto: Protox)

in
23

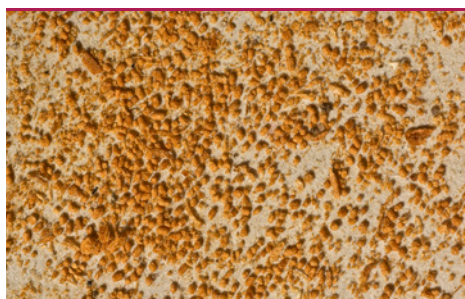
in
24

Husbuk - boremel, bemærk karakteristiske propformede ekskrementer.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

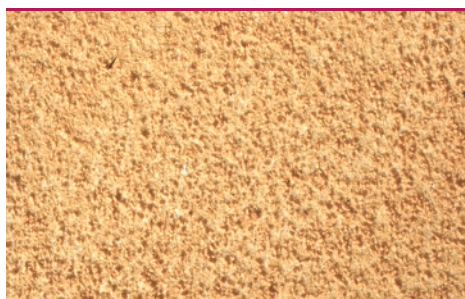
in
25

Violbuk - mørkt boremel fra barken opblandet med lyse partikler fra træets yderste årringe.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

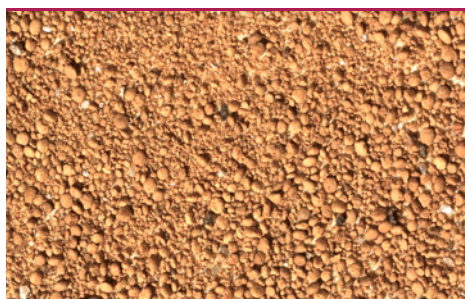
in
26

Rød Blomsterbuk - boremel.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

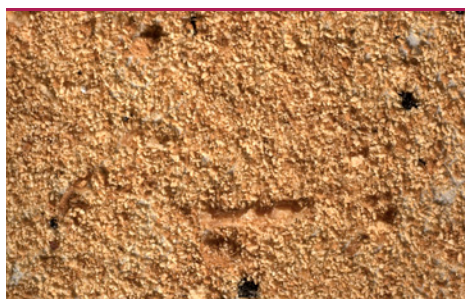
in
27

Almindelig Borebille - boremel.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

in
28

Egens Borebille - karakteristiske linseformede ekskrementer.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

in
29

Rådborebille - boremel.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

sv
1

Ægte Hussvamp - frugtlegeme i vindueskarm/lysning - bemærk indskrumplinger i vindues ramme/pos.

sv
2

Ægte Hussvamp - ungt frugtlegeme. (Foto: Goritas A/S)

sv
3

Ægte Hussvamp - ældre gråligt overflademycelium med strengmycelium. (Foto: Prottox)

ÆGTE HUSSVAMP (*Serpula lacrymans*)

Forekomst

Ægte Hussvamp kan forekomme overalt i bygningen i forbindelse med mur- og træværk, beton, indskudsler, isolering mv. Angreb af Ægte Hussvamp opstår typisk i forbindelse med utætheder i tagbelægninger, nedslidte tagrender og tagednløb, utætte brønde og ved indtrængning af terrænfugt.

Er hussvampen først startet kan den ved hjælp af sit specielle strengmycelium hente og transportere vand over større afstande og derved opfugte nye dele af konstruktionen. Derved kan den fortsætte sin vækst og med tiden udbrede sig fra kælder til kvist. Ægte Hussvamp kan udbrede sig langt i bygningens skjulte konstruktionsdele, fx bag paneler, i hulmuren, i fugerne i murværket, bag den indmurede bjælkelagsrem osv., inden man opdager angrebet.

Ægte Hussvamp danner oxalsyre for at nedbryde træcellernes hårde kappe af hemicellulose, så den får adgang til cellulosefibrene. Til at regulere syrebalancen har svampen brug for kalk fra fuger, mursten, puds eller mineraluld, ja selv polyuretan skum.

Den Ægte Hussvamp foretrækker stillestående fugtig luft, en træfugtprocent på mellem 20-30 % og en temperatur under ca. 25°C. Væksten går i stå, når temperaturen stiger over 25°C, og svampen dør, når temperaturen passerer 37°C. Til gengæld kan den vokse selv ved frysepunktet.

Ægte Hussvamp er under optimale betingelser en meget aggressiv trænedbrydende svamp. Hvor andre trænedbrydende svampe kan bruge mange år på at nedbryde træet, ses ved angreb af Ægte Hussvamp ofte total nedbrydning af det angrebne træ indenfor få måneder selv ved kraftigt dimensioneret træ.

Frugtlegeme

Frugtlegemer fra Ægte Hussvamp ses hyppigt ved angreb i bygninger. Når frugtlegemerne ses, er angrebet oftest vidt fremskredet. Selv om angrebet findes i mørke konstruktioner, søger myceliet mod lys, hvor frugtlegemet dannes - fx ved et kældervindue, på trappetrin, en fodliste eller omkring et lysstofrør. Frugtlegemet har ofte form som en flad skive, orange- eller kakaobrun i midten og med en fortykket hvid rand rundt om. I nogle tilfælde ses også konsoldannelser. Den brunlige farve skyldes de mange millioner sporer som hussvampen producerer for at formere sig. Derfor ses ofte brune til orangebrune, støvede belægninger rundt langs fodlister, paneler etc. afsat af et frugtlegeme et sted i konstruktionen.

Mycelium

Ved helt friske angreb ses kraftig udvikling af et vatagtigt, snehvidt mycelium, ofte med citrongule vanddråber. Når myceliet bliver lidt ældre skifter farven til grålig. Der dannes gradvist tykkere strenge. Ved veludviklede hussvampeangreb ses ofte meterlange, blyantstykke strenge. Karakteristisk for strengmyceliet er, at det ved udtørring bliver stift og hårdt og kan knækkes med et smæld. Strengmycelier fra andre trænedbrydende svampe har ikke denne egenskab.

Undertiden ses i stedet for strengmycelium et gråligt, pergamentagtigt mycelium, der kan trækkes af træet eller murværket i flager. Dette overflademycelium ses typisk på undersiden af gulvbrædder, panelbagsider osv.

Nedbrydning

Ved nedbrydningen mister træet det meste af sin vægt og det sprækker på tværs af fiberretningen (brunmuld, se side 5) med 5-10 cm store sprækkeklodser som resultat, ofte iblandet gråligt mycelium og strenge. Både splint og kerne nedbrydes.

Bekæmpelse

Metode B (se side 40).

GUL TØMMERSVAMP (*Coniophora puteana*)

Forekomst

Gul Tømmersvamp er den mest almindelige svampeart blandt de trænedbrydende svampe i bygninger. Gul Tømmersvamp forekommer i både nåle- og løvtræ og i stort set alle former for trækonstruktioner. Svampen er dog særlig hyppig i bjælkelag over kældre og i indmurede trædele, fx remme, spær og bjælkeender. Gul Tømmersvamp er ofte skyld i en langsom nedbrydning og styrkesvækkelse, men ved optimale temperatur- og fugtforhold sker nedbrydningen hurtigt. Indmurede bjælkeender kan være helt nedbrudt, så der sker konstruktionssvigt.

Gul Tømmersvamp foretrækker en temperatur på 23°C og moderat træfugtighed (22-30 %), men den kan dog også nedbryde træ med et fugtindhold ned til 15-18 %. Gul Tømmersvamp kan overleve i flere år i tørkedvale. Ved opfugtning til over 15 % kan svampeangrebet gå i gang igen. Gul Tømmersvamp tåler træfugt på op til 80 %, før den drukner.

Ægte Hussvamp - sporepulver på gulv (fra frugtlegemer på væg).
(Foto: Protox)

sv
4

Ægte Hussvamp - sprækkeklodser.
(Foto: Protox/Gori A/S)

sv
5

Gul Tømmersvamp - frugtlegeme.
(Foto: Goritas)

sv
6

sv
7

Gul Tømmersvamp - mørkebrunt slangebugtet strengmycelium på limtræs bjælke. (Foto: Protox)

sv
8

Gul Tømmersvamp - bladet nedbrydning (svampeskade). (Foto: Protox/Goritas arkiv)

sv
9

Gul Tømmersvamp - bjælke nedbrudt med intakt overflade. (Foto: Goritas A/5)

Frugtlegeme

Frugtlegemer ses sjældent i bygninger. Det er tiltrykt underlaget, 0,5-2 mm tykt. I begyndelsen gulligt med hvid rand, senere ses vorter i midten af svampen, der efterhånden farves brun af sporerne.

Mycelium

Overflademycelium findes ofte hvor fugtigheden er høj på bagsiden af skabe, fodpaneler i kældre, trælægter i forsatsvægge osv. Myceliet er typisk slangebugtet strengformet eller tyndt viffeformet. Først lyst creme-farvet, gulligt, senere brunt til næsten sort. Det ældre, strengformede mycelium er låddent, tiltrykt underlaget og sidder ret fast på træ- eller muroverfladen. Ved lav luftfugtighed ses ikke mycelium på overfladen.

Hvis træ angrebet af Gul Tømmersvamp er i kontakt med murværk, ses ofte overflademycelium i form af lyse til mørkebrune strenge i fugerne lige omkring det angrebne træ. Det lyse strengmycelium kan forveksles med angreb af Ægte Hussvamp og bør undersøges af specialister.

Nedbrydning

Gul Tømmersvamp kan antage flere forskellige nedbrydningsformer. Den danner altid brunmuld, (se side 5) hvor træet sprækker på tværs af fiberretningen, men udseendet af sprækkeklodserne varierer afhængigt af vækstforholdene. Ofte dannes rektangulære 10-50 mm sprækkeklodser, størst ved høj fugt og mindst ved lav fugt. Under særlige optimale forhold, kan nedbrydningen forårsage en karakteristisk, bladet struktur, hvor træet skilles på langs ad årringene. Ofte sker det, at Gul Tømmersvamp nedbryder træet indefra, men efterlader træets overflade intakt. Dette ses ofte i bjælkelag i ældre krybekældre, dårligt ventilerede bjælkelag over terræn (sommerhuse) mv. Denne type angreb kan afsløres ved buler og sænkninger i overfladen, hvis man lyser hen langs bjælken. Banker man på bjælken eller stikker man en syl i bjælken, vil man både kunne høre og mærke at bjælken er styrkesvækket.

Forsikring

Ved temperatur omkring 23°C og en træfugtighed på 30-50 % kan der dannes brunmuld med skrumperevner med 1-2 cm afstand alternativt bladning af årringene. Træet nedbrydes forholdsvis hurtigt, og skaden dækkes af svampeforsikring. Ved lav, men årelang påvirkning af fugtighed danner Gul Tømmersvamp mindre, rektangulære sprækkeklodser med 3-10 mm mellem skrumperevnerne. Denne type nedbrydning vil typisk blive karakteriseret som råd.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

GENERELT OM HVIDE TØMMERSVAMPE

Hvide tømmer-svampe omfatter flere svampearter med nogle karakteristiske fællestræk. De tilhører en svampegruppe, der danner porede frugtleger. Betegnelsen Hvid Tømmer-svamp anvendes på 2 arter. I bygninger forekommer hyppigst arterne Hvid Tømmer-svamp (*Antrodia sinuosa*), Hvid Tømmer-svamp (*Antrodia vaillantii*), Rækkeporesvamp (*Antrodia serialis*) og Bleggul Poresvamp (*Antrodia xantha*).

HVID TØMMERSVAMP (*Antrodia vaillantii*)

Forekomst

Angriber nåletræ. Ses ofte i forbindelse med kraftig opfugtning af fx etageadskillelser under badeværelser, omkring utætte vandinstallationer i vådrum, faldstammer og andre opfugtede hulrum. Foretrækker høj fugtighed, dvs. 40-50 % træfugt i lukkede konstruktioner og en temperatur på 28°C. Kan klare op til 35°C.

Frugtleger

Frugtlegeret er hvidt, kalkagtigt, afsmittende og skorpeformet. Det dannes i det kraftige, hvide strengmycelium. Det er op til 4 mm tykt med runde eller kantede porer, 2-4 pr. mm, 3 mm dybe.

Mycelium

Overflademyceliet er kraftigt, vifteformet, fløjsagtigt, snehvidt. Ved høj luftfugtighed dannes strengmycelium, der vokser på det nedbrudte træ og mellem sprækkeklodser. Desuden kan myceliet overvokse murværk og derved nemt forveksles med Ægte Hus-svamp, hvorfor det bør undersøges af specialister. Dog bevarer strengene deres elasticitet ved udtørring og kan ikke knækkes med et smæld.

Nedbrydning

Der dannes brunmuld (se side 5) med kraftige sprækkeklodser på 3-5 cm.

Forsikring

Nedbrydning forårsaget af *Antrodia vaillantii* vil normalt blive betragtet som en svampeskade. Men ofte vokser svampen henover en gammel rådskade, og det vil da være den, der tæller.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

Hvid Tømmer-svamp - frugtleger, overflademycelium og sprækkeklodser i etagebjælke.
(Foto: Bøgh & Helstrup)

sv
10

Hvid Tømmer-svamp - frugtleger.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

sv
11

Hvid Tømmer-svamp - sprækkeklodser.
(Foto: Goritas A/S)

sv
12

sv
13

Hvid Tømmersvamp - nedbrudt træ (brunmuld) og overflademycelium. (Foto: Protox/Goritas arkiv)

sv
14

Hvid Tømmersvamp - frugtleger og overflademycelium. (Foto: Bøgh & Helstrup)

sv
15

Rækkeporesvamp - sterile frugtleger udviklet i mørke. (Foto: Protox/Gori)

HVID TØMMERSVAMP (*Antrodia sinuosa*)

Forekomst

Angriber nåletræ. Ses ofte på udvendigt træ fx i vinduestræ og træ i tagkonstruktioner. De trives bedst ved 35-55 % træfugt og en temperatur omkring 28°C, men kan vokse også ved lave temperaturer. Kan klare op til 40°C. Kan overleve udtørring op til 7 år.

Frugtleger

Frugtleget er fladt tiltrykt træet med ca. 5 mm brede aflange porer, først hvidligt senere lysebrunt. Porerne er runde eller kantede, 1-3 pr. mm og 5 mm dybe, undertiden tandede.

Mycelium

Danner normalt ikke overflademycelium, men i områder med høj træfugtighed kan der dannes et svagt vifteformet mycelium.

Nedbrydning

Danner brunmuld med mindre sprækkeklodser på 1-1,5 cm.

Forsikring

Ved hurtig nedbrydning betegnes angrebet som svampeskade. Ofte vokser svampen henover en gammel rådskade, og det vil da være den, der tæller.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

RÆKKEPORESVAMP (*Antrodia seralis*)

Forekomst

Angriber nåletræ. Ses ofte på træ i tagkonstruktioner, krybekældre mv. Den trives bedst ved 35-55 % træfugt og en temperatur omkring 28°C. Kan overleve udtørring op til 7 år.

Frugtleger

Frugtleger udviklet i lys er konsolagtige med porer på 0,5-2 mm. De sidder ofte i rækker over hindanden (deraf navnet Rækkeporesvamp). Farven er hvidlig til lys brunlig. Se også side 15, foto 8. Når frugtleget udvikles i mørke, dannes i stedet blomkålsagtige sterile frugtleger.

Mycelium

Danner normalt ikke overflademycelium, men i områder med høj træfugtighed kan der dannes et svagt vifteformet mycelium.

Nedbrydning

Danner brunmuld med mindre sprækkeklodser på 1-1,5 cm

Forsikring

Nedbrydning forårsaget af Rækkeporesvamp vil normalt blive betragtet som en svampeskade.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

KORKHAT

- Almindelig Korkhat (*Gloeophyllum abietinus*)
- Granens Korkhat (*Gloeophyllum sepiarium*)
- Tømmerkorkhat (*Gloeophyllum trabeum*)

Forekomst

Angriber nåletræ, hvor der dannes brunmuld i både splint og kernetræ. Kan vokse ved temperaturer fra 5-35°C, tåler op til 70°C. Optimal træfugtighed er 30-50 %. Tåler mange års udtørring, men væksten går i stå ved træfugt under 15 %.

Ses ofte på solbeskindet mørkfarvet træ og kan som den eneste svamp overleve på sortmalet træ og i træfiner, åse og undertagsbrædder belagt med tagpap. Ses på (mørkmaledede) vinduesrammer, udragende bjælkeender, rundtømmer i huse og legeredskaber, i build-uptage mv. Ses også i trykimprægnerede bjælker, hvor regnvand gennem svindrevner på oversiden leder svampesporer til det uimprægnerede kernetræ.

Frugtlegemer

Frugtlegemet er korkagtigt, tiltrykt eller konsolformet, 2-10 cm i diameter. Som ungt orange/lysebrunt med lysere rand, overfladen stridhåret, senere glat, stribet. Porerne er labyrintagtige, 5-20 pr. cm. Frugtlegemet er etårigt, men bliver siddende i flere år. I mørke kan dannes sterile, badesvampagtige sterile frugtlegemer.

Mycelium

Sejt, varmt brunligt overflademycelium kan forekomme. Ses ofte på undersiden af træfineren i tagpaptage. I lukkede konstruktioner, fx build-up tage, danner Tømmerkorkhat korkagtige myceliepuder.

Nedbrydning

Både splint og kerne nedbrydes. Det opdages ofte først, når frugtlegemer bryder frem på overfladen af træet. Ved nedbrydningen ses ofte 2 typer nedbrydning: Små/mellemstore sprækkeklodser og bladning af træets årringe. Ved bladningen opløses træet i årringene, så det nedbrudte træ fremstår som lagdelte blade. På bladene ses meget små sprækkeklodser.

Forsikring

Ved gode vækstbetingelser sker nedbrydningen af træet forholdsvis hurtigt og der er da tale om svampeskade.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

Korkhat - frugtlegemer på beklædningstræ, fritidshus. (Foto: Protox)

sv
16

Korkhat - sterile frugtlegemer/brunt overflademycelium udviklet i mørke i fladt tag. (Foto: Protox/Gori)

sv
17

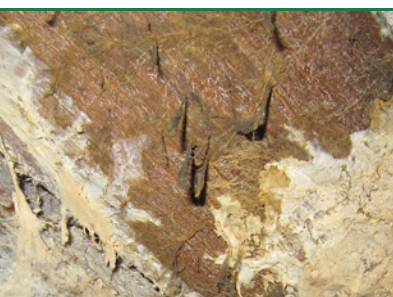
Korkhat - nedbrydning med typisk bladning af årringene, bjælkehus. (Foto: Protox)

sv
18

sv
19

Viftesvamp - frugtlegerer.
(Foto: Protox/Goritasarkiv)

sv
20

Viftesvamp - karrygult fintstrenget
overflademycelium.
(Foto: Bøgh & Helstrup)

VIFTESVAMP (*Paxillus panuoides*)

Forekomst

Viftesvamp, også kaldet Grubesvamp, forekommer sjældent i bygninger. Når angreb af denne svamp opstår, sker det i forbindelse med stærkt opfugtet træ fx utætte skotrender, gulvtømmer over fugtige, dårligt ventilerede krybekældre, områder med utætte vandrør eller kraftige kondensdannelser. Udendørs angribes for eksempel jernbanesveller, træbroer, fugtigt altantræ og havemøbler af træ. Viftesvampen angriber normalt nåletræ, men kan lejlighedsvis angribe løvtræ.

Dens udvikling er betinget af en høj træfugtighed, men temperaturen er også en vigtig faktor.

Svampens livsbetingelser er optimale ved en træfugtighed på 50-70 % og i et temperaturområde mellem 23°C og 26°C. Vækst er dog mulig mellem 5°C og 29°C, og selv under 5°C kan der forekomme nogen vækst. Derfor kan Viftesvampen også forekomme i trækonstruktioner med meget lave temperaturer fx i kølehuse. I tørt træ (8 % træfugtighed) kan svampen, afhængig af temperaturen, overleve i over et år. Viftesvampen hører til de langsomt voksende træødelæggende svampe, som ved gunstige livsbetingelser forårsager betydelige træødelæggelser. Ved 23°C vokser Viftesvampen ca. 2 mm pr. døgn.

Frugtlegerer

I slutstadiet af angrebet kan der optræde frugtlegerer, hvis muslinge-/vifteform har givet anledning til navnet. Frugtlegererne producerer sporer og sørger på denne måde for udbredelsen af svampen.

Mycelium

Normalt danner Viftesvampen kun et sparsomt overflademycelium, hvorfra der kan udvikles trådfine strenge. Murværk i kontakt med angrebet træ kan blive inficeret af mycelium.

Nedbrydning

Angrebet træ bliver gradvist misfarvet efter farveskalaen gul, rødlig, mørkebrun, hvorefter nedbrydningen bliver synlig med dannelser af aflange sprækkeklodser.

Forsikring

Angreb forårsaget af Viftesvamp vil normalt blive betegnet som en svampeskade.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

ALMINDELIG TÅRESVAMP (*Dacrymyces stillatus*) KØLLE-BÆVRESVAMP (*Ditiola radicata*)

Forekomst

Almindelig Tåresvamp og Kølle-Bævresvamp hører til gruppen Bævresvampe, der består af adskillige arter. I bygninger er det som oftest Almindelig Tåresvamp eller Kølle-Bævresvamp, vi støder på. De to svampearter optræder på træ i det fri fx vinduer, sternbrædder, træbeklædninger m.m., der over en længere periode udsættes for skiftende op- og nedfugtninger.

Frugtlegerne - nedbrydning

Almindelig Tåresvamp nedbryder træet indefra og giver sig først sent til kende i form af små orange/røde blærer (frugtleger) på træets overflade. Under tørre forhold skrumper frugtlegerne og opdages sjældent - det er derfor hyppigt forekommende, at der på nedbrudt træ kan konstateres gamle overmalede frugtleger.

Kølle-Bævresvamp nedbryder ligeledes træet indefra og giver sig først sent til kende i form af små gullige og stilkede frugtleger på træets overflade. Det angrebne træ har en meget karakteristisk og skarp, tyggegummiagtig lugt.

Nedbrydning

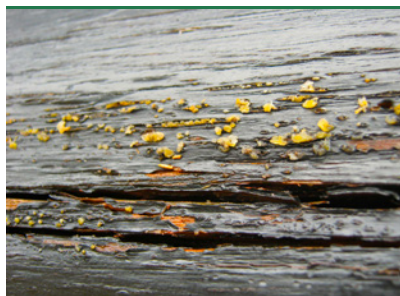
De to svampe nedbryder træet i meget små sprækkeklodser og har undertiden en karakter som "pottemuld".

Forsikring

Nedbrydninger forårsaget af disse rådsvampe foregår oftest så langsomt, at de i forsikringsmæssig henseende må vurderes som råds-kader. I særlige tilfælde kan svampen dog på meget kort tid forårsage en nedbrydning og styrkesvækkelse af konstruktionstræet, hvorfor nedbrydningen karakteriseres som svamp.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

Alm Tåresvamp på udvendigt træværk.
(Foto: Goritas A/S)

sv
21

Alm. Tåresvamp - frugtleger på udvendigt træværk.
(Foto: Goritas A/S)

sv
22

Køllebævresvamp - frugtleger på udvendigt træværk.
(Foto: Protox)

sv
23

sv
24

Sammenhængende ildporesvamp - frugtlegerne.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

sv
25

Sammenhængende ildporesvamp - nedbrudt træ (hvidmuld) og totter af karrygult overflademycelium.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

sv
26

Sammenhængende ildporesvamp - nedbrudt træ (hvidmuld) med brunlig belægning. (Foto: Protox/Goritas arkiv)

SAMMENHÆNGENDE ILDPORESVAMP

(*Phellinus contiguus*)

Forekomst

Sammenhængende ildporesvamp findes både i bygninger og frit i naturen, hvor den angriber både løv- og nåletræ. I bygninger forekommer den i forbindelse med lækager og utætheder i tagkonstruktioner, gulve, bindingsværk, vinduer og døre. Hvis der er kraftig opfugtning, ses ofte alvorlige og dybgående nedbrydningskader. Tåler udtørring. Den trives bedst ved 28°C.

Frugtlegerne

Frugtlegemet ses som en tynd brunlig skorpe med uregelmæssige aflange porer. Ses relativt sjældent i bygninger.

Mycelium

Danner et karakteristisk lysebrunligt rockwool-agtigt mycelium, som kan ses i det nedbrudte, trevlede træ.

Nedbrydning

Det angrebne træ henfalder i en lysebrunlig, trevlet struktur (hvidmuld, se side 5).

Forsikring

Nedbrydning forårsaget af Sammenhængende ildporesvamp vil normalt blive betragtet som en svampeskade.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

MASTESVAMP (APPELSINRÅD)

(*Physisporinus vitreus*)

Forekomst

Mastesvamp forekommer frit i naturen og var almindelig i ledningsmaster af træ. Den har voldt store problemer i funderingspæle af træ bl.a. i det centrale, historiske København efter grundvandssænkninger. Svampen angriber træ med høj træfugt op til 120 %. Myceliet dør, når det oversvømmes af grundvand, men svampens hvilelegemer forbliver i live i mange år og spirer igen, hvis pælen tørlægges. Mastesvamp trives bedst ved 28°C, men kan vokse ved 8°C.

Mistanke om angreb af mastesvamp opstår måske først, når en pælefunderet bygning begynder at sætte sig og slå revner. På dette tidspunkt er angrebet så fremskredent, at reparation bliver meget bekostelig. I områder med pælefundering og risiko for grundvandssænkning, vil det derfor være en fordel at kontrollere funderingen og grundvandstanden ved at grave ned gennem kældergulvet. På grund af skadens placering er bekæmpelse og reparation af et angreb besværlig og dyr.

Frugtlegeme

Undertiden ses frugtlegemer på kældervægge og i dræn over angrebne pælefunderinger. Frugtlegemet er 3-6 mm tykt, hvidligt og voksagtigt som ungt, som ældre okkerfarvet. Porer runde, 3-6 pr. mm.

Mycelium

I appelsinrådstadiet ses mange myceliedannelser, i begyndelsen hvide, med tiden brune og hårde.

Nedbrydning

Det angrebne træ bliver først afbleget, efterhånden rødtligt med råd i hulrum (kamret råd), konsistensen er som appelsinkød. Træet bliver herved stærkt vandsugende og nedbrydes efterhånden helt til en fibret, senere geleagtig masse. Derved ødelægges funderingspælernes bæreevne.

Forsikring

Svampeforsikringer har som regel forbehold for svampeangreb i pælefundering.

Bekæmpelse

Afhængig af angrebets tilstand, findes forskellige metoder til bekæmpelse, fx afskæring af pælene under grundvandspejlet og støbning af betonsøjler mellem pæle og fundament, etablering af nye betonpæle m.m.

Der er udviklet metoder til efterimpregnering af pæle.

Mastesvamp - Frugtlegeme.
(Foto: Frank Abrahamsson,
fra fugleognatur.dk)

sv
27

Mastesvamp - Nedbrudt træ.
(Foto: Protox)

sv
28

sv
29

Barksvamp (hvidmuld) i vinduesramme.
(Foto: Protox)

sv
30

Barksvamp (hvidmuld) i vinduesbundkarm.
(Foto: Goritas)

BARKSVAMP (Corticeaceae)

Forekomst

Barksvampe er en meget stor gruppe af svampe. Fælles for en række barksvampe er, at de foretrækker konstant høj træfugt og derfor fortrinsvis findes i bygningskonstruktioner med højt fugtindhold på grund af dårlig udluftning eller utætheder. Fx i dårligt ventilerede tagrum og i vinduespartier med utætte hjørnesamlinger, utætte glaslister mv.

De fleste barksvampe trives bedst ved en temperatur omkring 28°C eller lavere. Derfor ses de i modsætning til Korkhatte, der foretrækker temperatur omkring 35°C, sjældent på vinduer med mørk maling.

Frugtlegerne

Frugtlegerne er typisk ganske tynde til få millimeter tykke, voks- eller stearinagtige, hvidlige til okkerfarvede.

Mycelium

Ofte ses et hvidligt tyndt spindelvævsagtigt mycelium i dårligt ventilerede tagrum. Det kan forveksles med skimmelvækst.

Nedbrydning

Alle barksvampene danner trævlet hvidmuld og nogle arter kan forårsage kraftig nedbrydning, hvorimod andre arter kun i ringe grad forårsager skade på træet.

Forsikring

Ved høj træfugt kan nogle barksvampe nedbryde træ meget hurtigt. Skaden bedømmes da som en svampeskade. Ved mindre optimale forhold sker nedbrydningen langsomt, og skaden bedømmes som rådskaade.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

Kendetegn

I det følgende gennemgås kendetegn for forskellige arter af barksvampe.

- Dunet Kalkskind
Findes både i nåle- og løvtræ.
Ses typisk i vindskeder, sternbrædder, vinduer og døre samt i gulvkonstruktioner. Forekommer ofte sammen med andre svampearter.
Der dannes ikke overflademycelium. Sommer og efterår ses hindeagtige frugtlegerne. Farven kan være fra hvidlig til lyst okkerfarvet. Overfladen svagt håret. Trævlet hvidmuld.

- Almindelig Kalkskind (*Hyphoderma praetermissum*)
 Findes både i nåle- og løvtræ.
 Ses de samme steder som Dunet Kalkskind.
 Der dannes ikke overflademycelium. Frugtlegetet glat, tyndt og voksagtigt. Først hvidligt, senere gulligt. Fibret hvidmuld.

- Pæle-Tandsvamp (*Hyphodontia alutaria*)
 Angriber gran og fyr. Sjældent i løvtræ.
 Findes, som navnet antyder, i pæle og træ med jordkontakt. I bygninger hyppig i vinduer og udvendigt træværk.
 Pæle-tandsvamp foretrækker formodentlig lavere temperatur end de andre barksvampe.
 Der dannes ikke overflademycelium. Frugtlegetet hindeagtigt med fint pigget overflade, lyst til mørkt okkerfarvet. Kamret og trævlet hvidmuld.

- Voksagtig Tandsvamp (*Resinicium bicolor*)
 Almindelig på nåletræ, sjældent på løvtræ. I bygninger findes den på fugtigt træ, ofte med jordkontakt.
 Typisk ved tyndt, kridtagtigt strengmycelium omgivet af et lyst spor af calciumoxalat krystaller. Frugtlegetet hvidt, fint pigget, tiltrykt. Fibret hvidmuld.

- Kæmpe-Barksvamp (*Phlebiopsis gigantea*)
 Angriber nåletræ. Almindelig på grønt bygningstømmer og ses ofte på opstabledt træ. Ved udtørring dør svampen, før træet skades. I bygninger ses Kæmpe-Barksvamp i dårligt ventilerede gulvkonstruktioner udført af grønt, fugtigt tømmer.

Løjnefaldende, grålig hvidt, uldagtigt mycelium, der er stærkt vandsugende. Kan ofte aftørres ved udtørring, men er der gule eller brunlige striber, skal træet kasseres.

Frugtlegete store op til 0,5 m lange, gennemsigtige, voksagtige, bleggule, overfladen uregelmæssig. Det friske frugtlegete er tiltrykt underlaget, ved udtørring ruller det bagover langs kanterne.

Hvor myceliet findes inde i træet dannes fibret hvidmuld.

- Stjernehåret Barksvamp
 Findes på både nåle- og løvtræer, på døde blade og på lerjord.
 Stjernehåret Barksvamp er mere temperaturtolerant end andre barksvampe og trives godt både i kolde, fugtige kældre og under tagpap.
 Almindelig i fugtige tagkonstruktioner såvel som i fugtige kældre, hvor den kan gro hen over murværk og nedbryde bjælkelag i etagedæk. Forekommer oftest sammen med andre svampe, fx Almindelig Råd, Gul Tømmersvamp, Blåsplint, Hindsvamp samt Rådborebiller.

Barksvamp i kamtræ.
 (Foto: Goritas)

sv
 31

Stjernehåret Barksvamp.
 (Foto: Hussvamp laboratoriet)

sv
 32

Stjernehåret Barksvamp.
 (Foto: Protox/Goritas arkiv)

sv
 33

sv 34 Pigget Vathinde.
(Foto: Hussvamp laboratoriet)

sv 35 Østershat - frugtleger.
(Foto: Wikimedia)

De hindeagtige, fløde- eller okkergule frugtleger ses på tømmer og murværk. Strengmyceliet, der kan vokse henover murværk, er lyst brunligt, 1-2 mm tykt og minder om strengmycelium af Ægte Hussvamp - det kan dog ikke knækkes med et smæld. Hvidmuld.

- **Pigget Vathinde (*Trechispora farinacea*)**
Angriber alle træsorter, i bygninger dog mest nåletræ. Almindelig i forbindelse med utætheder i tagkonstruktioner, fx kvistflunker og bag skotrender. Findes også på udvendigt træværk. Hvidt strengmycelium på træets overflade og hulrum. Myceliet er helt tiltrykt overfladen, diameter op til 1,5 mm. Kan minde om strengmycelium fra Ægte Hussvamp. Sammen med myceliet ses normalt frugtleger som hvide, fint grynede/piggede belægninger. Hvidmuld.

ALMINDELIG ØSTERSHAT (*Pleurotus ostreatus*)

Forekomst

I naturen er Almindelig Østershat almindelig på poppel, pil, birk og bøg. Den er ret sjælden på nåletræ. I bygninger kan den findes i tagkonstruktioner under utætte skotrender, i dårligt beskyttede facadebeklædning af spånplade og tilsvarende fugtbelastede steder.

Frugtleger

Frugtlegerne, der som regel dannes i lys, er af østers- eller muslingeformede hætter, 5-30 cm i diameter, der sidder på en kort, sidestillet stok. Hattene er glatte, askegrå til gråbrune. Lamellerne hvide. Regnes i øvrigt for en god spisesvamp.

Mycelium

Danner et sejt hvidt overflademycelium.

Nedbrydning

Træet henfalder til trevlet struktur, undertiden med bladet struktur. Typisk hvidmuld (se side 5).

Forsikring

Nedbrydning forårsaget af Almindelig Østershat vurderes normalt som svampeskade.

Bekæmpelse

Metode A (se side 40).

SVAMPE, DER IKKE NEDBRYDER TRÆET

Man ser undertiden i bygninger forekomst af forskellige ikke-trænedbrydende svampe. De kræver som alle svampe fugt, og selv om de ikke skader konstruktionen, kan de være tegn på utæthed eller u hensigtsmæssige konstruktioner.

HUS-BLÆKHAT (*Coprinellus domesticus*)

Forekomst

I bygninger lever Hus-blækhat i rørlaget bag pudsede skunk-vægge og lofter. Den kræver fugt og findes kun direkte under utætheder.

Frugtlegerne

Det første man ser til Hus-blækhat er som regel frugtlegerne. De små, hvidgule, stilkede hatsvampe med 5-7 cm høje tynde stokke, viser sig på den fugtige pudsoverflade. Hatten er i begyndelsen ægformet, efterhånden åbner den sig og bliver klokkeformet for til sidst at rulle sammen fra kanten, når den afgiver de sorte sporer som en blækagtig væske.

Mycelium

Når pudsen falder ned ser man et tæt, kokosmåttelignende sejt og orangebrunt mycelium, undertiden med sorte strenge. Der er tale om et ukønnet stadium af svampen kaldet Ozonium.

Nedbrydning

Hus-blækhat nedbryder ikke træ, men den svækker rørlaget, der bruges til at fastholde pudsen, som kan falde ned.

Forsikring

Angreb af Hus-blækhat omfattes ikke af svampeforsikring.

Bekæmpelse

Metode C (se side 41).

HUS-BÆGERSVAMP (*Peziza cerea*)

Forekomst

Bægervampe er meget almindelige i naturen. De kræver høj fugtighed, og i bygninger kan de findes i forbindelse med utætheder og forkert udførte vådrum, ofte ved lækkende faldstammer. De kan vokse på underlag af tæpper, puds, træ eller mursten.

Frugtlegerne

Bruskagtige skøre frugtlegerne op til 10 cm høje, bægerformede, opsplittede i siden, gråhvide til gulbrune. Oversiden mat. Hæfter til underlaget med en lille stilk.

Hus-blækhat - frugtlegerne og orangebrunt sejt ukønnet ozonium. (Foto: Protox/Goritas arkiv)

sv
36

Hus-blækhat - indtørrede frugtlegerne på pudset væg. (Foto: Goritas)

sv
37

Bægervamp - frugtlegerne på pudset væg. (Foto: Bøgh & Helstrup)

sv
38

Mycelium

Danner ikke synligt overflademycelium

Nedbrydning

Hus-bægersvamp er ikke trænedbrydende. Men den er et tydeligt tegn på, at der er fugtproblemer.

Forsikring

Bægersvampe omfattes ikke af svampeforsikring.

Bekæmpelse

Metode C (se side 41).

Det er vigtigt at kontrollere for tegn på andre svampearter i træ i nærheden.

SLIMSVAMP (Myxomycetes)

Forekomst

Ses i bygninger oftest på opfugtede indvendige dør- og vinduesrammer. De laminerede træpartier på skydedøre bliver typisk angrebet af Slimsvamp når limen slipper mellem træstavene og fugt kan trænge ind i konstruktionen.

Frugtlegeme

Frugtlegemer kan vokse frem på kort tid og fremstår som æggelige strukturer. Efter kort tid brister frugtlegemet og de kaffepulver lignende sporer drysser ud.

Mycelium

Danner ikke synligt overflademycelium.

Nedbrydning

Slimsvamp er ikke trænedbrydende. Men den er et tydeligt tegn på, at der er fugtproblemer.

Forsikring

Slimsvampe omfattes ikke af svampeforsikring.

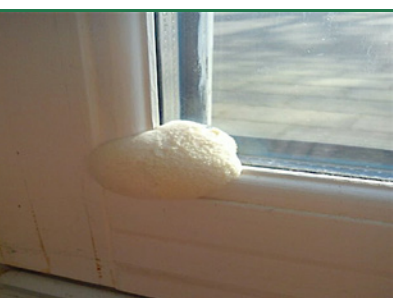
Bekæmpelse

Metode C (se side 41). Det er vigtigt at kontrollere for tegn på andre svampearter i træet. Der ses ofte nedbrydning forårsaget af fx Barksvampe (se side 34-35).

sv
39

Slimsvamp - bristet frugtlegeme med sporepulver.
(Foto: Protax)

sv
40

Slimsvamp - ungt frugtlegeme i delamineret vinduesramme.
(Foto: Protax)

BLÅSPLINT

Forekomst

Blåsplint er en fælles betegnelse for flere misfarvende svampearter, som typisk tilhører ukønnede (skimmelsvampe) og kønnede stadier af sæksporesvampene. Skimmelsvampene vokser normalt på overfladen, som kan blive misfarvet, men i særlige tilfælde kan de vokse dybt ned i træets celler og være årsag til den misfarvning man kalder blåsplint på grund af den karakteristiske blåfarvning af træet. Blåsplintsvampene lever på opfugtet træ, der fx har ligget længe i skoven før opskæring, vandlagret eller tømmerflådet træ. Visse arter af blåskimmelsvamp angriber nyfældet træ, andre gror på opskåret træ, og sodskimmel (*Aureobasidium pullulans*) findes på forarbejdet træ i bygninger. Visse arter har udviklet resistens mod kobber og andre giftstoffer og trives på trykimprægneret træ.

Frugtlegerne

Skimmelsvampene danner ikke frugtleger, men sæksporesvampe af slægten Hårnæb (*Ophiostoma*) danner små (< 0,1 mm i diameter) kugleformede frugtleger med en næb-lignende stilk.

Mycelium

På træets overflade kan mycelier opstå fra mørke kolonier af skimmelsvampearter.

Nedbrydning

Blåsplint nedbryder ikke træet, men gør det mere vandsugende og dermed mere udsat for trænedbrydende svampe og råd. Ved vacuum-impregnering af træ med blåsplint kan de angrebne områder suge så meget terpentin, at det bliver brandfarligt og maling binder dårligt.

Identifikation

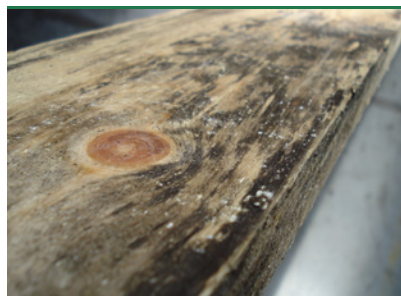
Svampenes mørke celler skinner igennem det lyse splintved i en blålig farve fra overfladen og ind mod træets kerne på tværs af årringene. Ofte ses svampene som belægninger som ser ud som jordslåethed.

Forsikring

Svampeforsikringer dækker ikke angreb af blåsplintsvampe

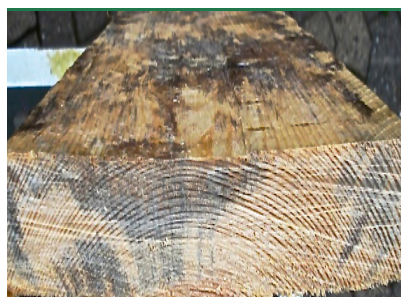
Bekæmpelse

Metode C (se side 41).

Blåsplint.
(Foto: Prottox)

sv
41

Blåsplint - bemærk dybtgående misfarvning på tværs af årringe.
(Foto: Prottox)

sv
42

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om Protox Svamp.

METODER TIL UDBEDRING AF SVAMPEANGREB MED PROTOX

Metode A - trænedbrydende svampe, som er afhængig af konstant fugttilførsel

Bekæmpelse/forebyggelse med Protox Svamp/Protox Kombi Aqua
Fjern fugtkilden og nedbring træets fugtprocent til max. 15 %, inden konstruktionen lukkes igen.

Nedbrudt træ skæres bort og erstattes med nyt - evt. trykimprægneret træ (NTR klasse AB). Snitflader og overflader på gammelt og nyt træ imprægneres med Protox Svamp eller Protox Kombi Aqua. Overfladiske angreb kan kanthugges og behandles med Protox Svamp eller Protox Kombi Aqua.

Sørg for at alt murværk i kontakt med træ i risikoområdet mættes med Protox Svamp.

Ventil-imprægnering

I særlige tilfælde kan der udføres dybdeimprægnering i træ- og murværk med efterimprægneringsventiler. Kontakt os for nærmere information.

Metode B - svampe, som er delvis selvforsynende med vand - specielt Ægte Hussvamp

Levende mycelium fra Ægte Hussvamp kan transportere vand hen til et tørt område i bygningen og der opfugte træet for derefter at angribe og nedbryde det.

Det er derfor meget vigtigt at finde det totale skadesomfang inden man kan starte selve bekæmpelsen af hussvampeangrebet. Overses et område med et angreb af Ægte Hussvamp i bygningen, kan hele udbedringen ende med at være spildt. Det er derfor nødvendigt at foretage en systematisk undersøgelse af angrebets omfang og ud fra det udarbejde en behandlingsplan. For at sikre, at man får alle forekomster af mycelium bekæmpet, medtages en sikkerhedszone på 1 meter. Det anbefales at kontakte et rådgivningsfirma med speciale i omfangsbestemmelse af Ægte Hussvamp.

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om Protox Kombi Aqua.

I træværk:

Den almindeligste bekæmpelsesmetode er formentlig stadig, at alt angrebet træværk fjernes fra bygningen og derefter destrueres. Det erstattes med nyt trykimprægneret træ (NTR klasse AB). Snitflader på gammelt og nyt træ imprægneres med Protox Svamp. Mætning foretages bedst ved injicering med imprægneringsventiler. Alternativt foretages dykning og/eller gentagne strygninger eller sprøjtninger.

I murværk:

Kraftigt angrebet og svækket murværk fjernes. På murværk, som skal behandles, bankes pudslag af. På kraftigt angrebet mur med trækontakt, fx bjælkeender, remme, vindueskarme og trappevanger, skal fuger udkradses i en dybde af 2-3 cm. Evt. afbrændes murværket nu med en blæselampe, hvorved rester af hussvampemycelium i fuger gløder op. Herefter behandles med Protox Svamp og murværket fuges straks op igen. Behandlingen med Protox Svamp gentages, hvorefter muren kan berappes eller pudses. Ved mindre dybgående angreb kan udkradsning af fuger evt. udelades. Såfremt kraftigt angrebet murværk ikke fjernes, skal der omkring det angrebne område indlægges en beskyttelsesmembran med Protox Svamp - enten ved behandling af murværk nedtaget i striber, eller ved imprægnering med imprægneringsventiler.

Metode C - Svampe, som ikke nedbryder træet

Fugtkilden findes og fjernes. Svampevækst fjernes ved afbørstning med stiv kost eller lignende og overfladen mættes med Protox Svamp eller Protox Kombi Aqua

sk
1

Skimmelangreb - *Trichoderma* sp.
i kælderbjælke efter rørskaade.
(Foto: Protox)

sk
2

Skimmelvækst på tapet - kuldebro
i nordvest vendt hjørne.
(Foto: Protox)

sk
3

Skimmelvækst i en-familiehus efter
omfattende vandskade.
(Foto: Protox/kundefoto)

SKIMMELSVAMP

Forekomst

Skimmelsvampe stammer fra naturen og findes overalt. Skimmelsvamp er primitive svampe, der ikke er i stand til at danne frugtlegemer. Under gunstige betingelser vil skimmelsvampesporerne spire, vokse ud som hyfer (celletråd) og dermed danne et mycelium (svampevæv) man kan se typisk som sorte, hvidlige, brunlige eller blågrønne plamager på bygningsmaterialer, madvarer o.lign. I myceliet dannes millionvis af nye sporer som spredes med vinden. I vinterhalvåret er koncentrationen af skimmelsporer i udeluften meget lav. I løbet af foråret kan man igen registrere skimmelsporer i udeluften. I sensommeren ses de højeste koncentrationer af skimmelsvampesporer, hvor der kan forekomme mange tusinde sporer/m³ udeluft. Skimmelsporerne bringes ind i boligerne med udeluften og såfremt de rette betingelser er til stede i boligen vil sporene spire og en skimmelvækst er startet. Fugt er en forudsætning for skimmelvækst. Fugt skyldes typisk dårlige boligvaner, kondens som følge af kuldebroer, utætte vandinstallationer, utæt klimaskærm, oversvømmelse og brandslukningsvand. Endelig kan kombinationer forekomme. Når den relative fugtighed i boligen over længere tid overstiger 75-85 % vil der kunne opstå skimmelvækst. Også temperaturen har betydning. De fleste skimmelsvampe vokser bedst ved 15-28°C. Nogle typer kan vokse ved lave temperaturer (5-10°C) mens andre kan vokse ved høje temperaturer (50°C).

Skimmelvækst kan forekomme overalt i bygningen blot de rette betingelser er tilstede. Byggematerialer bestående af organiske materialer så som gipsplader, tapet, træ, finer mv. er særligt udsatte, men skimmelsvamp kan også trives på våd beton og murværk. Jordslæthed, som skyldes sortpigmenterede skimmelsvamp, ses typisk ved lavere temperaturer på fx. kuldebroer, vindueslysninger, koldt vandsrør mv. Mangelfuld rengøring i hjemmet vil desuden kunne give grobund for skimmelvækst. Husstøvet består af organiske materialer som skimmelsvampene kan leve af.

Skimmelsvampe kan ved forhøjede niveauer være stærkt generende for overfølsomme beboere (læs mere på www.protox.dk).

Forsikring

Skimmelsvampe kan ikke, i modsætning til de fleste bygningsvampe, nedbryde træ i bygninger. Derimod kan skimmelsvampe misfarve bygningsdele og de kan forringe indeklimaet i boligen. Derfor vil der normalt ikke være forsikringsdækning for skader forårsaget af skimmelsvampe, medmindre der er tale om følgeskade, eller der er dækning via ejerskitteforsikring.

BEKÆMPELSE AF SKIMMELSVAMP MED PROTOX

Afrensning med Prottox Hysan

1. Overfladen støvsuges grundigt med støvsuger med pollenfilter (mikrofilter)
2. En opløsning af Prottox Hysan og vand opblandes i en blomster- eller havesprøjte.
3. Den skimmelangrebne overflade påsprøjtes Prottox Hysan opløsningen og overfladen bearbejdes grundigt med en nylon-børste indtil skimmelangrebet er løst fra overfladen. Forbrug ca. 1/2 liter brugsopløsning pr. m².
4. Den bearbejdede overflade skylles nu ren med opløsningen fra blomster-/havesprøjten. Derved fjernes mest muligt sporer, partikler og snavs fra overfladen.
5. Hvis der er muglugt fra skimmelangrebet skal den "våde" Prottox Hysan-behandlede overflade nu stå i op til 1 døgn og virke i overfladen, hvorved restlugtstoffer iltes (oxideres). Er der ikke muglugt springes videre til punkt 6.
6. Overfladen aftørres evt. med rent vand.

Er der risiko for genvækst på grund af vedvarende eller gentagen opfugning, kan der for at undgå genvækst, efterbehandles med Prottox Skimmel, Prottox Akvagrund 2 eller Prottox Kombi Aqua. Læs vores produktkatalog eller kontakt Prottox for nærmere anbefaling i det konkrete tilfælde.

Sørg for god ventilation under behandlingen. For yderligere anvisninger se www.prottox.dk.

Forebyggelse

Prottox Skimmel sprøjtes, males eller påføres den tidligere angrebne overflade. På ikke porøse overflader kan Prottox Skimmel danne hinde. Derfor mest velegnet til sugende overflader, såsom pudse overflader, ubehandlet træ mv. [Læs mere på side 71.](#)

Forsegling

I nogle tilfælde er det ikke muligt - eller det giver ikke mening - at fjerne skimmelvæksten. I så tilfælde vil en forsegling kunne være relevant. Her påfører man en overfladehinde der effektivt fastholder skimmelvæksten og forhindrer den i at afgive partikler og sporer til ventilationsluften.

I loftsrum og generelt i hulrum udenfor dampspærren anbefales Prottox Akvagrund 2 som forseglingsmiddel, idet Prottox Akvagrund 2 er et godkendt træbeskyttelsesmiddel, der udover at forsegle eksisterende skimmelvækst, forhindrer ny skimmelvækst og trænedbrydende svampe.

Indenfor dampspærren kan "gamle" tørre skimmelangreb forsegles med Prottox Forseglingsmiddel, der dog ikke har forebyggende effekt overfor ny vækst af skimmel.

Se www.prottox.dk eller brug QR koden og få mere information om Prottox Hysan.

Se www.prottox.dk eller brug QR koden og få mere information om Prottox Skimmel.

Se www.prottox.dk få mere information om Prottox Akvagrund 2 og Prottox Forseglingsmiddel.

i
1 Husbuk - voksent insekt.
(Foto: Protox)

i
2 Husbuk - frilagte larvegange med boremel.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

i
3 Husbuk - boremel med karakteristiske vinprop-formede ekskrementer.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

HUSBUK (*Hylotrupes bajulus*)

Forekomst

Husbukken forekommer i Danmark hovedsageligt i den sydøstlige del af landet (Bornholm, Lolland, Falster, Sydsjælland, Sydjylland). I Sydsverige/Norge er den almindeligt forekommende. Til sin naturlige spredning har husbukken behov for varme sommerdage, hvor den kan sprede sig fra hus til hus, men vi kan selv risikere at bære "smitte" ved hjælp af allerede inficeret tømmer, pakkasser eller møbler. Husbukken kan leve i og af tørt nåletræ (gran og fyr), men da det er de to foretrukne træsorter til konstruktionstømmer (lofter, etageadskillelser etc.), er vore huse sårbare overfor angreb. Tømmer i tagkonstruktioner er et yndet sted for husbukken, da der oftest er høje temperaturer om sommeren. Husbukkeangreb forekommer oftest i træ med højt fugtindhold, og husbukken er mest aktiv ved en træfugt på omkring 30 %, men den kan leve i træ med et fugtindhold på mellem 10 og 60 %.

Livscyklus

De voksne insekter kommer frem midt på sommeren for at parre sig. Efter parringen opsøger hunnen dybe sprækker eller revner i tømmeret, hvor hun lægger sine æg. Den lægger op til et par hundrede æg i en periode på et par uger, hvorefter hun dør. Når et æg klækkes efter 2-3 uger, borer larven sig ind i træet gennem et ganske lille hul. Den lever i vedzonen i tømmeret i 3-6 år (i sjældne tilfælde op til 10 år afhængig af temperatur og fugtighed), men holder sig hele tiden under overfladen, og angriber ikke kernetræet i fyr.

Efterhånden som larven æder sig gennem træet pakker den gangen bag sig med ekskrementer (kaldet boremel) og små spåner. Når gangen krydser gamle gange og flyvehuller vil lidt af boremelet kunne drysse ud.

Når larven er færdigudviklet, søger den op i nærheden af overfladen, her forpupper den sig, og forvandles i løbet af 1-2 uger til en voksen bille, gnaver sig det sidste lille stykke ud gennem overfladen og forlader træet gennem det karakteristiske relativt store, flossede og ovale flyvehul.

Selve parringsflugten og dermed spredningen af husbukken sker på varme sommerdage, men er de rigtige betingelser til stede, så er husbukken en god flyer, og kan derfor smitte fra hus til hus.

De første flyvehuller begynder at opstå ca. 5 år efter angrebet er begyndt, når de voksne insekter forlader det angrebne tømmer, og det er oftest først der det konstateres, at der er tale om et angreb. Derfor kan det også være vanskeligt at opdage angrebet inden flyvehullerne dukker op. På en varm sommerdag vil det dog ofte være muligt at høre larverne gnave i træet.

Jo ældre huset (tømmeret) bliver jo mindre sandsynligt er det, at der opstår nye angreb, og efter 70-80 år er det meget usandsynligt at der opstår nye angreb i det gamle tømmer.

Skadevirkning

Husbukke angreb kan forårsage alvorlige og dybtgående skader på tømmeret. Ofte vil kun kerneveddet stå tilbage, og hvis splintved delen i tømmeret er stor, vil det normalt medføre styrkesvækkelse af konstruktionen.

Kendetegn

- **Voksne insekter:** Stort insekt, kroppen 10-20 mm langt med 30 mm lange antenner. På forkroppen ses 2 sorte blanke pletter (buler) og på hver dækvinge en grå håret plet.
- **Larver:** Larven er op til 30 mm lang og 10 mm bred over forpartiet. Den er lys cremefarvet. I hovedpartiet ses 2 kraftige kæber med stemmejernsagtig fascon og på hver side af kæbepartiet 3 små sorte prikker.
- **Boremel:** Når larven gnaver gange i træets splintved producerer den ekskrementer i form af lyst boremel blandet op med vinprop-lignende piller afrenset i enderne samt små stykker afflået træfiber.
- **Flyvehuller:** Karakteristisk ovalformet ca. 6-10 mm langt med en flosset kant i den ene ende.

Bekæmpelse

Har man insektforsikring på huset, er det vigtigt at kontakte forsikringsselskabet, så snart der opstår mistanke om angreb af husbuk, da sådanne angreb er dækningsberettigede.

Bekæmpelsen består i at fjerne det angrebne og nedbrudte træ (bortstemme veddet med insekternes gangsystemer). Derefter behandles det bevarede tømmer med Protox Insekt i overensstemmelse med behandlingsvejledningen. Nyt tømmer, der sættes ind til erstatning for skadet tømmer, behandles ligeledes. Ved meget store tømmerdimensioner skal det overvejes at foretage en ventilimprægnering med midlet.

Husbuk - voksen insekt.
(Foto: Hussvamp Laboratoriet)

i
4

Husbuk - larve i frilagte larvegange, boremel.
(Foto: Hussvamp Laboratoriet)

i
5

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om **Protox Insekt**.

i
6 Violbuk - voksent insekt.
(Foto: Biopix)

i
7 Violbuk - gnavspor i træets yderste
årringe.
(Foto: Hussvamp Laboratoriet)

i
8 Violbuk - lyst og mørkt (salt og
peber) boremel.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

VIOLBUK (*Callidium violaceum*)

Forekomst

Violbukken er meget almindelig og forekommer overalt i Danmark, Norge og Sverige, undtagen i de nordligste egne. Violbukken ses kun i nåletræstømmer med bark, og kun i fældet eller udgået træ. Violbukken forekommer derfor meget ofte i brændestakke af nåletræ, og bliver på den måde ofte slæbt ind i huset. Ligeledes vil barkkantet konstruktionstræ (stolper, raftehegn, brændeskjul etc.) være udsat for angreb. I gamle dage sås ofte angreb i stråtage, hvor der anvendtes fuldbarket tømmer til tagkonstruktionen. Afbarket træ angribes ikke af Violbukken.

Violbukken lever i (og af) træets vækstlag, der er det næringsrige lag umiddelbart under barken, gangene ses derfor stort set lige meget i barken og i vedlaget lige under barken. Generelt voldrer violbukken kun meget begrænset skade, da angrebet ikke går dybt i veddet og derfor ikke svækker tømmerets styrke. Da violbukken samtidig kun angriber tømmer med barken på, er den normalt ikke et problem i moderne byggeri. Hvor der anvendes barkkantet tømmer vil angrebet gå i stå, når hele vækstlaget under barken er ædt, eller når barken fjernes.

Livscyklus

De voksne kønsmodne insekter kommer frem midt på sommeren når vejret er varmt og godt, men kan blive lokket frem hvis angrebet granbrænde til brændeovnen opbevares i stuen ved siden af brændeovnen eller på anden måde varmt.

Efter parringen opsøger hunnen sprækker i barken på dødt nåletræ, hvor hun lægger sine æg.

Når larven kommer ud af ægget gnaver den sig ned gennem barken og fortsætter i vækstlaget lige under barken hvor den gnaver sine gange. Hvis man fjernes barken, så vil man kunne se at gangene som karakteristiske furer i veddet, men med en tilsvarende "modpart" i undersiden af barken.

Gangen fyldes op bagved larven af boremel, og da larven gnaver både i bark og ved, så er boremelet en blanding af ufordøjede dele af både ved (lyse gule partikler) og bark (mørke partikler), i modsætning til husbukkens boremel der udelukkende består af ved (ensfarvet lys gul).

Violbukke larven gnaver i træet i 1 til 2 år, hvorefter den gnaver en gang 5-10 cm skråt nedefter i veddet og laver der en lidt større gang. Denne "puppegang" afspærres med groft afgnavede spåner, hvorefter larven forpupper sig.

Den voksne violbuk gnaver sig vej ud genne barklaget, og efterlader et meget regelmæssigt og jævnt, ovalt flyvehul på ca. 4 x 6 mm.

Skadevirkning

Angreb af Violbuk medfører ikke styrkesvækkelser af tømmeret, da den kun lever i vækstlaget mellem bark og splint.

Kendetegn

- **Voksne insekter:** Violbukken er let at kende på sin smukke violblå farve og sine lange kraftige følehorn. Selve insektet er 10-15 mm langt, og de to følehorn kan hver især have op til samme længde.
- **Larver:** Træbukkenes larver ligner generelt hinanden, de er blege, normalt med et rundt tværsnit og lidt bredere fortil end bagtil, kroppen ser ud som om den består af ringe der er stablet ovenpå hinanden. I hovedet har de et par mørke kraftige kindbakker.
- **Boremel:** Lyst gulligt, men iblandet mørkere partikler (fra barken).
- **Flyvehuller:** Karakteristisk ovalt ca. 4 x 6 mm, men i modsætning til Husbukkens "sjuskede" flyvehul, så er violbukkens glat og meget regelmæssigt.

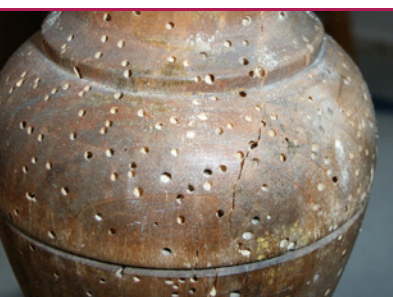
Bekæmpelse

Den nemmeste måde at bekæmpe violbukken på er ved at fjerne barken på tømmeret, derved stopper angrebet øjeblikkeligt. Alternativt kan man lade angrebet dø ud af sig selv, det sker på det tidspunkt hvor der ikke længere er føde til violbukkens larve, altså når hele vækstlaget under barken er ædt.

Et angreb af violbukke anses for at være uskadeligt, med mindre der er fastgjort plader el. lign direkte ovenpå det angrebne barkområde, i så tilfælde kan violbukken risikere at gnave sig gennem dette materiale på sin vej ud af tømmeret.

i
9 Alm. Borebille - voksent insekt.
(Foto: Protox)

i
10 Alm Borebille - flyvehuller i bordben.
(Foto: Protox)

i
11 Alm Borebille - gulvbræt med frilagte larvegange som følge af afhøvling.
(Foto: Protox)

ALMINDELIG BOREBILLE (*Anobium punctatum*)

Forekomst

Almindelig Borebille - også kaldet Møbelorm - forekommer overalt i Skandinavien, undtagen i de aller nordligste egne. Er mere hyppig i kystnære områder med høj fugtighed end i fx tørre fjeldegne.

Borebillelarverne kan leve og udvikle sig i praktisk taget al slags træ, undtagen de hårde tropiske sorter og kernetræ af vore hjemlige arter. De kan leve i krydsfiner, træfiberplader og de elsker pileflet. Selv bøger, der opbevares fugtigt, kan være hjemsted for borebillen der så kaldes "bogorm"!

Borebillelarverne trives bedst i splintved, hvor udviklingen går hurtigst ved temperaturer mellem 20°C og 25°C, og ved en træfugt på 30 % - svarende til en luftfugtighed på 100 %. Kommer temperaturen over 30°C eller under 14°C eller fugtindholdet under de 10-15 %, der er normalen i helårsopvarmede rum, går angrebet i stå. De kraftigste angreb ses derfor i fugtige men "lune" rum som køkken, kælder, loftrum, stalde, lader etc. Inde i huset er møbler, fodpaneler, billedrammer etc. nær kolde/fugtige ydervægge og gulve mest udsat. I vores klima trives borebillen også glimrende udendørs i hegn, plankeværker stolper og andet træværk med passende højt fugtindhold.

Livscyklus

De voksne kønsmodne insekter klækkes og gnaver sig ud gennem overfladen fra midten af juni og frem til begyndelsen af august. De er mest aktive om natten, hvor de kravler eller i begrænset omfang flyver rundt for at parre sig. Efter parringen lægger hunnen 20-60 æg i revner eller gamle flyvehuller i træet. De voksne borebiller lever kun ganske få uger og dør derfor kort efter parring og æglægning. 3-4 uger efter lægningen klækkes æggene, og de små larver gnaver sig ned i træet. I starten gnaver larverne sig langs med årringene, men snart gnaver de sig på kryds og tværs i splintveddet. Kerneved af fx fyr og lærk angribes normalt ikke.

Larverne lever i træet i 3-8 år afhængig af træsort, temperatur og fugtighed. Efterhånden som larverne gnaver sig gennem træet fylder de gangen op bag sig med tætpakket boremel, og hvis de på deres vej krydser en gang, der fører til et gammelt flyvehul, drysser boremelet ud og lander som karakteristiske små bunker på nærmeste underlag under træværket.

Når larven har færdigudviklet sig vil den først på sommeren gnave sig op lige under overfladen, og der vil den lave et "puppekammer", hvor den forpupper sig og i løbet af et par uger gennemfører forvandlingen til voksent insekt, der så gnaver et cirkelrundt hul og gennem det forlader træværket.

Spredningen af angrebet foregår udelukkende ved de voksne insekters bevægelse, larverne er ikke i stand til at smitte fra træemne til træemne med mindre træemnerne er reelt sammenhængende.

Kendetegn

- **Voksne insekter:** Lille (3-5 mm langt) normalt chokoladebrunt insekt, med langsgående striber på dækvingerne og en "v" formet forhøjning på forkroppen.
- **Larver:** Larven er 5-6 mm lang, krumbøjet og hvid.
- **Boremel:** Lyst melet.
- **Flyvehuller:** Meget regulære cirkelrunde huller med en diameter på 1-2 mm.

Da larvens indgangshul er så lille, er det meget vanskeligt at erkende et frisk angreb.

De første flyvehuller begynder at opstå ca. 3-5 år efter angrebet er begyndt, og det er oftest først der, det konstateres, at der er tale om et angreb.

Forsikring

Angreb af borebiller er kun dækningsberettiget, hvis det har forårsaget styrkesvækkelse af træet.

Bekæmpelse

Angreb kan bekæmpes med varme, men det kræver temperaturer over 46°C i mere end 2,5 time eller over 52°C i mere end 5 minutter. Kulde kan også anvendes, men det kræver temperaturer på under -31°C i mere end 2 døgn for at sikre en 100 % effekt. Disse to metoder anvendes derfor normalt kun til mindre emner.

Normalt bekæmper man borebiller med kemiske metoder, og her skal det én gang for alle slås fast, at det gamle husråd med at bruge petroleum er helt uden virkning (medmindre man ligefrem har held til at drukne larverne i det).

Den anbefalede fremgangsmåde er at udskifte styrkesvækkede dele, og at påføre Protox Insekt på de resterende dele. Det anbefales ligeledes at forhindre angrebet i at brede sig til endnu ikke inficerede dele og til det nye tømmer. Dette gøres ved at behandle disse områder med Protox Insekt eller Protox Kombi Aqua. Påføringen skal ske i henhold til anvendelsesbeskrivelsen på www.protox.dk. I lakerede og malede mindre emner kan behandlingen gennemføres med en injektionssprøjte og en kanyle, idet man sprøjter produktet ind i alle flyvehuller og derved opnår en indtrængning uafhængig af overfladebehandlingen.

Alm. Borebiller i fletmøbel i udestue.
(Foto: Protox)

i
12

Alm. Borebille - boremel.
(Foto: Protox)

i
13

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om **Protox Insekt**.

i
14 Rød Blomsterbuk - voksent insekt.
(Foto: Protox)

i
15 Rød Blomsterbuk - flyvehuller 5-8 mm skarpt kantede og runde.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

i
16 Rød Blomsterbuk i dørstolpe - larve og larvegange med boremel. **Se også side 18.** (Foto: Protox)

RØD BLOMSTERBUK (*Stictoleptura rubra*)

Forekomst

Rød Blomsterbuk forekommer over det meste af Europa undtagen i de nordlige egne.

Rød Blomsterbuk lever som larve udelukkende i splintved som i forvejen er angrebet af råd og svamp. Larven forekommer derfor normalt kun i udvendigt træværk, der er meget fugtigt og derfor i forvejen delvis nedbrudt - sterntræ, stolper, pæle, stakitter etc. Det voksne insekt er fremme midt på sommeren og kan ses på blomster, hvor de æder pollen og nektar - deraf navnet blomsterbuk.

Livscyklus

De voksne insekter, der er fremme midt på sommeren, lægger æg i revner og sprækker i fugtigt udgået træ, træstubbe og lignende nedbrudt træ - og derfor også i nedbrudt fugtigt træ på og ved huset!

Når larverne klækkes gnaver de sig ind i træet, hvor de lever i splintveddet i normalt 2 år, hvorefter de forpupper sig og efterfølgende gnaver sig ud gennem overfladen som voksne insekter.

Larvernes gange der normalt løber på langs i træet, fyldes bag ved larven op med boremel.

Kendetegn

- **Voksne insekter:** Relativt store farvestrålende og let genkendelige insekter, hunnen er op til 18-20 mm og hannen 12-16 mm. Som alle "bukke" har de voksne insekter følehorn, der er lige så lange som kroppen. Hunnen har rødbrune dækvinger og de yderste led på benene er ligeledes rødbrune, ligesom brystpartiet har den samme rødbrune farve. Hannen har mere gulbrune dækvinger, de yderste led på benene har samme gulbrune farve, men i modsætning til hunnen, så har hannen et sort brystparti
- **Larver:** Larven er op til 30 mm lange og som de fleste træborende larver blege, og bredest fortil.
- **Boremel:** Lyst melet.
- **Flyvehuller:** Runde pænt formede, diameter 5-8 mm.

Bekæmpelse

Et angreb af Rød Blomsterbuk er tegn på at det angrebne træværk burde have været udskiftet for længst!

En egentlig bekæmpelse er kun nødvendig hvis man ønsker at udsætte tidspunktet for udskiftningen, i så tilfælde skal det sikres at træværket bliver tørt, hvorefter det kan behandles med Protox Insekt.

EGENS BOREBILLE (*Xestobium rufovillosum*)

Forekomst

Egens Borebille forekommer i store dele af Europa. Da den er tæt knyttet til egetræ, er den nordligste udbredelse kun op på højde med det sydlige Norge.

Egens Borebiller forekommer naturligt i udgået løvtræ, fortrinsvis eg. I huse ses angreb næsten udelukkende i egetømmer. Den angriber kun træ, der i forvejen er angrebet af råd og delvis nedbrudt. På grund af billens måde at signalere på, hvor den banker brystskjoldet mod gangens sider, fik den i gamle dage tilnavnet "dødnings ur". Når der blev holdet vågevagt over en afdøde, kunne man i de stille natte timer være (u)heldig at høre borebillerne tikken, der - hvis man var lidt overtroisk - lød som et ur der talte ned til det næste dødsfald!

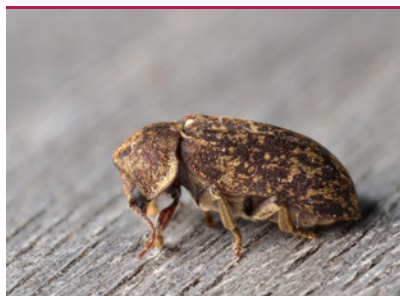
Livscyklus

Egens Borebille har en livscyklus hvor forpupningen sker i den sene sommer, og hvor de voksne insekter overvintrer i træet, inden de gnaver sig ud tidligt på sommeren.

De voksne insekter parrer sig, hvorefter hunnen lægger ca. 50 æg i sprækker og revner i træet. Når ægget klækker, gnaver larven sig straks ind i træet, hvor den lever i vårveddet de næste år. Larveudviklingen tager normalt 2 år udendørs, men kan indendørs komme helt ned på 1 år, men omvendt kan den også strække sig over 10 år hvis forholdene er dårlige.

Kendetegn

- **Voksne insekter:** Egens Borebille er den største borebille i Danmark, og som voksen er den ca. 6-9 mm lang, gråbrun og har mange uregelmæssigt anbragte små lyse pletter på dækvingerne. Følehornene er som hos de øvrige borebiller relativt korte.
- **Larver:** Larven er op til 10 mm lang, bleg, krumbøjet og har et mørkere hoved med mørkebrune kæber.
- **Boremel:** Da Egens Borebille ligesom rådborbillerne angriber træ der i forvejen er angrebet af råd, og da de fortrinsvis æder vårveddet, kan træværket næsten forvandles til pulver med kun enkelte høstvedspartier tilbage.
- **Flyvehuller:** Runde pænt formede, diameter ca. 3-3,5 mm og dermed dobbelt så store som den almindelige borebilles ca. 1,5 mm store flyvehuller.

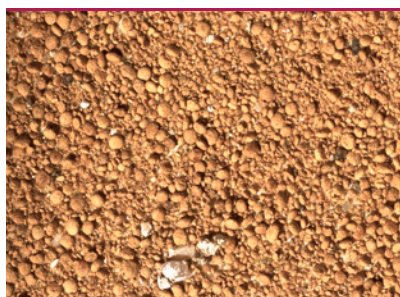
Egens Borebille - voksent insekt.
(Foto: wikimedia)

i
17

Egens Borebille - flyvehuller i gammel bjælke.
(Foto: Protox)

i
18

Egens Borebille - linseformede ekskrementer i boremel.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

i
19

Bekæmpelse

Et angreb af Egens Borebiller er tegn på at det angrebne træværk har været udsat for fugt og derfor allerede er angrebet af råd, en udskiftning skal derfor overvejes.

En egentlig bekæmpelse er nødvendigt hvis man ønsker at udsætte tidspunktet for udskiftningen, i så tilfælde skal det sikres at træværket er tørt, hvorefter det behandles med Protox Insekt.

Da Egens Borebille normalt angriber egetømmer, og da egetømmer udgør den bærende konstruktion i et bindingsværkshus, så skal der udvises speciel omhu hvis der konstateres angreb i sådan en konstruktion.

RÅDBOREBILLE (*Hadrobregmus pertinax*)

Forekomst

Rådborebiller forekommer i hele Europa også i de nordligste dele. I Norge kaldes den også "munkehætte" på grund af dens hoved der ligner en hætte på en munkekutte. I Danmark og Sverige kaldes den indimellem "Dødninge ur", da hannen lokker hunnen til sig ved at banke brystet i mod træoverfladen, og det giver en tikkende "spøgelsesagtig" lyd i et angrebet hus. Navnet dødningeurl er dog normalt oftest brugt om egens borebille.

Rådborebillens larve lever som navnet antyder i træ der i forvejen er angrebet af råd. I naturen er det udgået træ, mens det i vore huse typisk er indmuret træ (bindingsværk) og i øvrigt fugtudsat træ (bjælkeender, tagfod etc.) samt naturligt stolper, stakitter etc. Larverne bryder sig ikke om vandmættet træ, så det er typisk træ der er angrebet af råd, og som derefter er tørret op, der angribes. At fjerne fugtkilden og sikre at træet forbliver tørt er derfor ingen garanti for at det ikke kan angribes af rådborebiller hvis først det har været angrebet af råd.

Rådborebiller blev optaget på Miljøministeriets "rødliste" som en "sårbar" art i 1997 og måtte derfor ikke bekæmpes, den er dog heldigvis ikke nævnt på den nuværende liste!

Livscyklus

Larven forpupper sig om efteråret og udvikler sig til det voksne insekt, der overvintrer i træet, inden det gnaver sig ud i slutningen af maj begyndelsen af juni - i opvarmede huse dog meget tidligere. De voksne insekter parrer sig, hvorefter hunnen lægger ca. 10 æg i sprækker og revner i træet. Når ægget klækker, gnaver larven sig straks ind i træet. Den lever i vårveddet de næste 2 år, hvorefter den forpupper sig og udvikler sig til det voksne insekt.

i
20 Rådborebille - voksent insekt.
(Foto: wikimedia)

i
21 Rådborebille - flyvehuller i lægte.
(Foto: Goritas)

Kendetegn

- **Voksne insekter:** Den fuldvoksne Rådborebille er ca. 5-6 mm lang, sort og har en gul plet bagerst på hver side af brystpartiet. Hovedet er karakteristisk rundt og sidder tæt mod kroppen (som en munkekutte eller mere nutidigt som Darth Vaders hjelm i Starwars filmene!). Følehornene er relativt korte, ¼ del af kropslængden.
- **Larver:** Larven er op til 6-7 mm lang, gullig og krumbøjet.
- **Boremel:** Da rådborebillerne angriber træ der i forvejen er angrebet af råd, og da de udelukkende æder vårveddet, kan det helt forvandles til pulver, mens de hårdere høstvedsringe står tilbage.
- **Flyvehuller:** Runde pænt formede, diameter 2-2,5 mm og dermed større end den almindelige borebilles ca. 1,5 mm store flyvehuller.

Bekæmpelse

Et angreb af Rådborebille er tegn på at det angrebne træværk allerede er angrebet af råd, en udskiftning skal derfor overvejes.

Rådborebille - boremel.
(Foto: Protox/Goritas arkiv)

i
22

i
23

Splintvedbiller - nedbrudt træ med boremel og flyvehul.
(Foto: Hussvamp Laboratoriet)

SPLINTVEDBILLER

(af slægten *Bostrichidae* og familien *Lyctus*)

Forekomst

Splintvedbiller forekommer overalt undtagen i de allerkoldeste egne. I Danmark forekommer Egesplintvedbilleren (den europæiske splintvedbille) (*Lyctus linearis*) naturligt, men også andre splintvedbiller som den nordamerikanske *Lyctus brunneus* bliver slæbt ind i landet med løvtræer som fx ask, eg, valnød, elm, eukalyptus samt en lang række tropiske træsorter, der alle bliver angrebet af splintvedbilleren i ophavslandet, og som derfor allerede indeholder æg/larver ved ankomsten til Danmark.

Splintvedbilleren angriber også gerne krydsfiner og "møbelplader", hvor det anvendte "indertræ" typisk er splintved af hurtigtvoksende løvtræer.

Splintvedbilleren – på dansk også kaldet "parketbille", angriber løvtræer der er kendetegnet ved relativt store porer, og som har et højt indhold af stivelse (minimum 3 %). Kun splintveddet angribes, men til gengæld kan alt splintved reduceres til talkumlignende støv kun dækket af en meget tynd "fineragtig" overflade – deraf det engelske navn "powderpost beetle". Larven er ikke i stand til at fordøje cellulose, men lever kun af det stivelse og det protein, der er i vedmaterialet.

Normalt angribes kun relativt frisk træ, så normalt ses ikke nye angreb i træer der er mere end 15 år gammelt.

Livscyklus

De voksne insekter kommer frem når det er varmt (under naturlige forhold i juni-august), men hvor træet er anvendt indendørs i opvarmede omgivelser kan dette ske i størstedelen af året. Efter parringen, der sker umiddelbart efter at insektet er fløjet ud, lægger hunnen op til 50 æg. Æggene lægges direkte ind i porerne i træet, og der lægges normalt 2-3 æg ad gangen. Æggene klækkes normalt efter 8-12 dage og larverne begynder at gnave i træet, først langs med porerne, senere på kryds og tværs i splintveddet, men aldrig i det stivelsesfattige kerneved.

Splintvedbilleren lever normalt som larve i 1 år - hvis træet er tørt og/eller fattigt på stivelse i 2 år - inden den gnaver sig op nær overfladen og forpupper sig. Puppestadiet varer normalt 12-30 dage inden det kønsmodne insekt gnaver sig op til overfladen.

Under gode danske forhold varer en livscyklus normalt 1 år, men i fx Australien er der eksempler på at livscyklus kan være helt ned til omkring 60 dage, og der kan produceres 4 generationer på et år!

Kendetegn

- **Voksne insekter:** En fuldvoksne Splintvedbille er ca. 4-8 mm lang, brunlig med små korte følehorn der hos hunnen ender i en lille "dusk" af gullige hår.
- **Larver:** Larven starter som 1 mm lange, tynde og lige, men ender som op til 5 mm lange, hvid og krumbøjet - næsten som et "u", med tydeligt afsatte ben.
- **Boremel:** Boremelet er fint som talkum, og da alt splintved bliver gnævet i stykker, ender det med, at der kun er en tynd skal af træ tilbage over dette pulver.
- **Flyvehuller:** Cirkelrunde huller med en diameter på ca. 1 mm.

Bekæmpelse

Bekæmpes med Protoxinsekt. Da angreb ofte ses på overfladebehandlet træ, kan det være vanskeligt at få et tilstrækkeligt stort optag af produktet. Det anbefales derfor at overfladebehandlingen fjernes ved slibning eller afhøvling inden behandling.

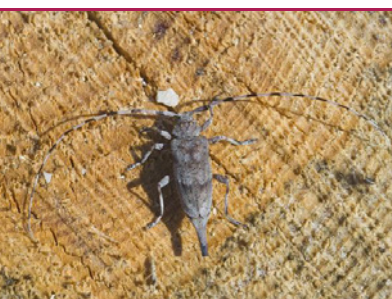
Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om **Protox Insekt**.

i
24

Træbuk (Båndet Tandbuk) i rådskadet træ.
(Foto: Protox)

i
25

Tømmermand (Acanthocinus) - Træbuk på tømmerpladsen.
(Foto: Biopix)

TRÆBUKKE I BRÆNDSTAKKE

Forekomst

Der kendes i alt 35.000 træbukke arter i hele verden, de ca. 75 forekommer i Danmark.

Udover de allerede separat beskrevne - Husbuk, Violbuk, Rød Blomsterbuk og Brun Træbuk - ses de øvrige ca. 70 arter ikke som egentlige skadedyr i vore boliger, med de økonomiske konsekvenser som sådanne medfører.

Der er tale om mange interessante arter, der kan være knyttet til bestemte træsorter, som Bøgebuk, Aspebuk, Poppelbuk, de kan være smukt farvede som den metalgrønne Moskusbuk, den gul- og sortstribede Hvepsebuk, eller have imponerende størrelser som den 2 cm lange Tømmermand med op til 10 cm lange følehorn eller den op til 45 mm lange Garver, der er Danmarks største træbuk.

Mange af disse bukke ses som voksne i blomster, hvor de i flyvesæsonen opsøger nektar eller pollen.

Det sted man hyppigst vil kunne støde på disse spændende insekter er i brændestakken, hvor relativt friskskovet træ af mange forskellige træsorter, oftest med barken på, er et sandt gourmet spisested for disse insekter, hvad enten de går efter helt frisk træ, eller lettere rådanget træ.

Oftentimes bliver man opmærksom på besøget, når man en stille aften kan høre, at der er nogen der gnaver i det træ, der er taget ind ved siden af brændeovnen, eller når der pludseligt flyver et "ukendt" insekt rundt i stuen.

Man ser også ofte, at der er gnavespor under barken på brændestykkerne, eller at der er flyvehuller i barken fra tidligere angreb.

Livscyklus

De voksne insekter kommer frem når det er varmt (under naturlige forhold i Danmark oftest i juni-august), men hvor træet er bragt indendørs i opvarmede omgivelser kan dette ske i størstedelen af året. Efter parringen, der sker umiddelbart efter at insektet er fløjet ud, lægger hunnen sine æg i den træsort som arten er specialiseret på. Efter æggene er klækket, gnaver larven sig ind i træet - evt. kun lige i vækstlaget under barken, eller i rådskadet ved.

Bukken lever normalt som larve i 1 år, inden den gnaver sig op nær overfladen og forpupper sig. Ud af puppen kommer det kønsmodne insekt, der gnaver sig op til overfladen.

Kendetegn

- **Voksne insekter:** De danske arter af træbukke udgør en stor og broget forsamling af farvestrålende og meget mønstrede insekter. Fælles for dem er de lange følehorn, der for hannens vedkommende normalt er næsten lige så lange som kroppen, og

nogle gange meget længere. Navne som Firebåndet Blomsterbuk, Båndet Tandbuk (se foto), Sortsømmet Blomsterbuk, Blodrød Blomsterbuk, Tobaksfarvet Blomsterbuk, Hjerterpletet Blomsterbuk, Blankpletet Tandbuk siger noget om den mangfoldighed af farver og mønstre, der er indenfor familien af træbukke.

- **Larver:** Larverne er generelt blege og ser normalt ud, som om de består af en række skiver anbragt oven på hinanden. Størrelserne varierer meget fra de små helt nyklækkede millimeterstore larver og til Garverens op til 8 cm store "kæmpelarve". Normalt er hovedet og kæberne på larverne tydeligt mørkere end resten af kroppen.
- **Boremel:** Boremelets udseende er meget forskelligt, afhængig af om larverne kun gnaver i splintved, eller om de også gnaver i bark eller nedbrudt træ.
- **Flyvehuller:** Meget forskellige i størrelse og udseende.

Bekæmpelse

Normalt er der hverken mulighed eller behov for bekæmpelse. Oftest lever bukkene frit i naturen og angriber kun træ der, hvorfor de ikke volder virkelig skade. Der findes dog "indslæbte" bukke fx Asiatiske Træbuk, som menes at være ankommet med kinesiske træemballage. Asiatiske Træbuk er helt uønsket i den danske natur, da den gør stor skade på løvtræer som ahorn, bøg, birk, poppel og pil, hvor larven lever inde i vækstlaget lige under barken på det levende træ. Den kan være årsag til at træerne går ud i toppen, og må fældes.

Indslæbning af træbukke (og andre insekter) kan kun bekæmpes gennem forholdsregler ved afsendelse og modtagelse af fx træemballage, og vigtigst er her, at emballagen hurtigst muligt brændes og ikke, som det ellers kan være fristende, genbruges.

MYRE

Forekomst

Myrer er en af de mest succesrige insektfamilier, der kendes ca. 9500 forskellige arter (flest i troperne) og ca. 50 arter forekommer i Danmark. Myrer forekommer overalt i verden undtagen på Antarktis. De fleste danske myrearter er irriterende men dybest set uskadelige. Nogle af dem vi stifter mest bekendtskab med er:

- Rød Skovmyre (*Formica rufa*) - en meget stor myre, også kaldet Rød Tissemyre, den kendes alt for godt fra skovturen.

i
26

Orangemyrer - gulvbrædder nedbrudt af orangemyrer. (Foto: Protox/kundefoto)

i
27

Karton-rede bygget af orangemyrer. (Foto: Protox/Goritas arkiv)

i
28

Herkulesmyre. (Foto: Dreamstime)

- Sort Havemyre (*Lasius niger*) - den er overalt! Under fliser, ved sokler, inde i vore huse, men grundlæggende ødelægger de ikke noget.
- Faraomyre (*Monomorium pharaonis*) - en oprindelig tropisk myre der er slæbt ind i landet, og som kun trives indendørs. I en inficeret ejendom kan de være til stor irritation.
- Gul Myre (der findes flere arter i Danmark: *Lasius umbratus*, *L. flavus* og *L. mixtus*) - lever i store underjordiske boer og kommer kun op til overfladen som vingede myrer i forbindelse med paringen.

De fleste myrer skader kun bygningen, hvis de laver et bo, hvor opgravet sand og jord lukker for ventilationen under fx et gulv, eller hvor det opgravede materiale direkte fylder op mod træ, så det bliver fugtigt og dermed modtageligt for råd- og svampe-angreb.

Der forekommer dog i Danmark to myrearter der direkte kan anrette skade på træværk: Orangemyren og Herkulesmyren.

Orangemyre (*Lasius fuliginosus*) er i nær familie med den almindelige havemyre, men i modsætning til denne er skinnende sort. Navnet Orangemyre kommer fra den karakteristiske appelsin/citron smag som myren har, en egenskab som den verdensberømte danske restaurant Noma udnyttede når de lavede retter med tilberedte eller levende myrer!

Typisk bygger orangemyren rede i et udgået, hult træ, men de kan også bygge bo under gulvet i boligen, hvor de kan skabe et så fugtigt miljø, så træet rådner, men hvor de også gnaver i vårveddet af det fugtige træ, for (lige som hvepsen) at anvende cellulosematerialet til at opbygge boet af.

Herkulesmyre (*Camponotus herculeanus*), der som navnet antyder er en meget stor myre (op til 15 mm lang), er den mest ødelæggende af vore hjemlige myrearter. I naturen anlægger den sit bo i en træstub, et fældet træ, en pæl eller lignende. Angreb i huse set hyppigst i sommerhusområder i Nordsjælland og Nordjylland, hvor boet typisk anlægges i skjult tømmer. Da myren foretrækker sundt nåletræ til sit bo er der rigelige muligheder i et sommerhus. Det angrebne træ udhules fuldstændig, idet alt vårved fjernes, så kun det hårdere høstved står tilbage, dog med huller til gennemgang. Det bortgnavede smuld fjernes fra boet, idet myren ikke æder træet, men blot udhuler det for at bo i det. Herkulesmyren lever som de fleste andre myrer af insekter og andre smådyr og går heller ikke udenom, hvis der dukker lidt sødt op.

Bekæmpelse

Angreb af Herculesmyre og Orangemyre, hvor der optræder skader på træværk, kan behandles med Protox Insekt. Specielt ved angreb af Herculesmyre kan det være nødvendigt at udskifte større eller mindre dele af træværket. Ved udskiftningen er det vigtigt at sørge for en forebyggende behandling af det nye træ samtidig med den bekæmpende behandling i det tilbageblevne gamle træ.

Ved de øvrige myreangreb er det vigtigt at få fjernet de dele af boet, der skaber fugt i husets træværk, sikre udtørring og sørge for den nødvendige beskyttelse mod svampeangreb med Protox Svamp eller Protox Akvagrund 2.

TRÆHVEPS

Forekomst

Der kendes ca. 90 arter af træhvepse, og af disse forekommer de 7 arter i Danmark. De mest almindelige træhvepse arter her hjemme er **Kæmpetræhveps (Urocerus gigas)** og **Lille Træhveps (Sirex juvencus)**.

De voksne træhvepse optræder kun udendørs om sommeren og er mest aktive på lune sommerdage. De voksne insekter lever af pollen og insekter. Insekterne er, på trods af deres størrelse, drabelige udseende og lange læggebråd, ufarlige for mennesker, og de kan hverken bide eller stikke! De kan endvidere virke skræmmende på grund af den brummende lyd de giver når de flyver.

Livscyklus

I løbet af sommeren lægger hunnen 3-400 æg i syge eller døde træer eller i nyfældet fugtigt træ. Hun borer huller med læggebrodden og lægger 3-7 æg i hvert hul.

3-4 uger efter ægget er lagt, klækkes det, og larven begynder straks at gnave sig gennem veddet. Den får hjælp fordøjelsen af en vednedbrydende svamp, som moderen injicerede i træet sammen med ægget. Larven gnaver sig gennem både splint og kerneved og efterlader en gang, der er så hårdt udfyldt af boremel, at det ikke engang drysser ud når man saver træet op på savværket.

Larven lever normalt inde i træet i et par år, men kan under ugunstige forhold være op til 10 år om at nå frem til puppestadiet. Efter udviklingen i pubben gnaver det voksne insekt sig det sidste stykke ud til overfladen og forlader træet gennem et cirkelrundt hul med helt skarpe kanter. I naturen sker udflyvningen i sommermåneder, men i opvarmede huse kan det ske på andre tider af året.

Herculesmyrer - Galleri af gange dannet ved at kun det hårde høstved står tilbage. (Foto: Ukendt)

i
29

Kæmpetræhveps - voksent insekt. (Foto: Biopix)

i
30

Træhveps - larvegang med hårdt pakket boremel. (Foto: Protox/Goritas arkiv)

i
31

i
32

Træhveps - boremel.

i
33

Murbier - voksne bier.
(Foto: Christophe Quintin, Fr)

Kendetegn

- **Voksne insekter:** Kæmpetræhveps er op til 40 mm lang og kan med sine sorte og gule farver ved et flygtigt blik ligne en kæmpegedehams. Den kan dog kendes fra gedehamsen på den lange læggebrod.
Lille Træhveps kaldes også Blå Træhveps er op til 30 mm lang. Farven er gråbrun med et metallisk blåligt skær.
- **Larve:** Larven er hvid, har ganske små ben, og kroppen ender i en sort torn.
- **Boremel:** Boremelet er så tæt sammenpresset, at det normalt ikke falder ud af gangen
- **Flyvehuller:** Perfekt formede runde huller med skarpe kanter - ser næsten ud som om, det er borede huller.

Bekæmpelse

En bekæmpelse er ikke nødvendig eller mulig, da træhvepsene ikke yngler i bygningstømmer, men kun forekommer hvor allerede inficeret tømmer anvendes i byggeriet. Det er derimod væsentligt at forebygge ved IKKE at anvende tømmer, der allerede er inficeret med larver i skoven.

Normalt er der ikke være tale om så massive angreb, at tømmeret bliver svækket, men udflyvningshullerne kan give adgang for fugt, samtidig med at de kan være et æstetisk problem.

MURBI (*Colletes daviesanus*)

Forekomst

Der findes omkring 20.000 forskellige biarter, de findes overalt på jorden - undtagen på antarktis - og overalt, hvor der er insektbestøvede blomster.

Murbien, der er en relativt lille bi på 7-9 mm, tilhører de "enlige" bier, der ikke som Honningbien lever i kolonier, dog kan der være steder med så massiv forekomst af murbier, at det næsten føles som en koloni, men der er ikke en "samfundsstruktur" som i et honningbi eller i en hvepsere.

Murbien lever i naturen i kridt- og ler-skrænter, men har også en forkærlighed for at lave sine karakteristiske runde huller i dårlige/møre/beskadigede fuger i vore murede huse. Murbien er i stand til at gnave sine blyantstykke huller og gange op til 20 cm ind i fugerne, men den invaderer aldrig en evt. hulmur.

Er murværket så dårligt, at der er opstået hul helt ind til hulumuren, er der fare for, at hvepse eller humlebier kan flytte ind, og lave deres bo inde i hulumuren. Dyrene ser imidlertid forskelligt ud, og det er også tydeligt, at flyveaktiviteten ved de forskellige former for angreb er meget forskellig.

En murbi laver et hul af gangen, og flyver derefter til og fra for at fylde cellerne op med pollen til larverne. I et aktivt hvepse eller humlebi bo er der livlig trafik ud og ind af det samme hul af mange forskellige individer.

Når murbien har lavet en tilstrækkelig dyb gang, forer den gangen indvendig med et meget fint papiragtigt lag og deler den op i op til 8 celler, der ligger efter hinanden og fylder hele gangens bredde. Hver celle fyldes med pollen og honning, hvorefter bien lægger et æg i cellen og lukker den af.

Når ægget klækkes, så lever larven af det forråd, som murbien har fyldt i cellen. Larven overvintrer i cellen, og forpupper sig, så den næste sommer er klar til at komme ud som voksent insekt.

Aktiviteten af murbier er størst på en solvarm mur i juli/august.

Bekæmpelse

Et angreb af murbier har som regel ingen betydning for bygningens styrke, men det er tegn på, at styrken af mørtlen ikke er tilstrækkelig. Årsagen kan være at der ikke har været cement nok i mørtlen ved bygningen, at der har været i frost mens mørtlen hærdede eller at mørtlen efterfølgende er blevet nedbrudt af fugt og frost.

Et angreb af murbier er altså tegn på, at det er tiden at få repareret fugerne, da huller fra murbier på sigt kan være medvirkende årsag til at fugt kan trænge ind i murværket og derved svækker det.

Reparationen består i at kradsede de svage fuger ud og fuge på ny med en stærk mørtel.

Selve reparationen bør foretages udenfor biernes flyvetid, og i så god tid, at mørtlen har minimum 1 måned til at hærde i, da bierne vil være i stand til lave nye huller i ikke fuldt hærdet mørtel. Hvis reparationen nødtvunget skal foregå i biernes flyvetid, vil det være nødvendigt at slå bierne ihjel med et passende insektmiddel.

Det er uden betydning, at der kan være overvintrende larver i hullerne. Hvis blot den nye mørtel er ordentligt udhærdet vil de nye murbier ikke være i stand til at gnave sig vej ud.

Murbi - ødelagte fuger i muret gavl.
(Foto: Prottox)

i
34

k
1

Skimmelsvamp

k
2

Trædelæggende svamp

k
3

Insekt

DET ER BEDRE AT FOREBYGGE END AT HELBREDE

Denne gamle sandhed gælder i høj grad også i vores bygninger.

En rettidig forebyggelse vil spare mange udgifter og ærgrelser i en bygnings levetid.

Forebyggelse kan gribes an på mange måde; den sikreste (og billigste) er den konstruktive forebyggelse – altså lav konstruktionen, så der ikke opstår problemer, eller så problemer der kan forudses, kan afhjælpes på en enkel og billig måde.

Eksemplerne på konstruktiv forebyggelse er mange, og ligeså eksemplerne på hvad der sker hvis konstruktionen ikke er gennemtænkt.

Træhuse fx – i landende omkring os (i Sverige og Norge især) har man i århundreder bygget træhuse, som er tilpasset det lokale klima. Et svensk træhus til kystområdet er traditionelt et "panel" hus, hvor facadebeklædningen består af paneler, der relativt nemt kan udskiftes, når de er "slidt" ned. Kombineret med store udhæng, der så vidt muligt holder væggen tør og gerne en ret høj sokkel af granit, sikrer at huset kan overleve i århundreder, idet de enkelte facadeelementer blot skiftes når det nederste – trods alt – er rådnet væk. Se det er konstruktiv træbeskyttelse.

Det modsatte har vi set mange eksempler på her i landet. Lige før den økonomiske krise i 00'erne var amerikanske bjælkehuse på mode her i landet. De er bygget af rundtømmer – der populært sagt er "stabet" ovenpå hinanden, så tømmeret udgør det bærende element i huset. Denne type huse har klaret sig i mange år i det tørre klima i Midtvesten i USA (og på fjeldet i Sverige, Øststrig etc.), men når man importerer denne byggeskik til det fugtige danske klima, så er det IKKE et eksempel på konstruktiv træbeskyttelse – tværtimod. De udragende bjælkeender leder med usvigelig sikkerhed regnvandet ind i tømmerstokkene og det har én og kun én konsekvens – svampeangreb og nedbrud af træmaterialet. Da konstruktionen samtidig ikke umiddelbart muliggør en udskiftning af de enkelte tømmerstokke, så ender man med at stå med et problem. Lignende problemer ses desværre også med bjælkehuse af dansk herkomst.

Eksemplerne på manglende konstruktiv omtanke ses mange andre steder – i tagrum med manglende udluftning, i nybyggerier med manglende affugtning, ved konstruktion af indvendige forsatsvægge, ved inddragelse af kældre til beboelse etc. Og når der i konstruktionsfasen ikke tages højde for udfordringerne, så er der kun den kemiske forebyggelse (træbeskyttelse) at ty til for at forsøge at

Forebyggelse af svampe-, insekt- og skimmelskader

forhindre problemerne i at opstå.

Hvad er så mulighederne med kemisk træbeskyttelse?

Vi kan ikke rette op på alle tåbelighederne med kemi, men langt hen af vejen vil en fornuftig forebyggende behandling kunne redde meget.

Tagrum

Anvendelse af undertage af krydsfinér indeholder en indbygget risiko for skimmelangreb, hvis der er den mindste mangel på ventilation. Ja ganske ofte, selv om ventilationen er tilstrækkelig, så kommer der angreb af skimmelsvamp. En tagkrydsfinér der er angrebet af skimmel bliver sort og mildest talt ikke tiltrækkende at se på. Det kan selvfølgelig renses af med Protox Hysan, men det vil ikke få finéren til at se ud som ny igen, og samtidig er en skimmelsanering i et tagrum ofte en kedelig opgave. Ved at forbehandle pladerne med Protox Akvagrund 2 eller evt. Protox Kombi Aqua, så slipper man for skimmelvækst - samt trænedbrydende svampe og ved brug af Protox Kombi Aqua også for trænedbrydende insekter - det er rettidig omhu!

Kolde ydervægge

Ofte er skimmelvækst i lejligheder lokaliseret på den kolde ydervæg i soveværelset - det grundlæggende problem er meget tit mangelfuld opvarmning og mangelfuld ventilation, men når skimmelvæksten kommer netop på den væg, så er det jo også fordi væggen er kold på grund af mangelfuld isolering, og måske er den ligefrem nordvendt. Den rigtige løsning er selvfølgelig ændring af brugeradfærden, så der kommer varme på og der bliver ventileret, men sammen med det vil en behandling med Protox Skimmel medvirke til, at selv et forhøjet fugtniveau ikke vil medføre fornyet skimmelvækst på overfladen.

Kælderen

Generelt er kældre i ældre huse IKKE beregnet til beboelse, men alligevel falder mange for fristelsen. Det kan i mange tilfælde lade sig gøre, hvis man vælger de rigtige materialer og installerer permanent fugtstyret affugtning, men ofte går det galt. Her vil en afrensning af væggen og en behandling med Protox Svamp eller Protox Kombi Aqua, inden maling med en silikatmaling og forbedret affugtning, kunne redde situationen i mange kældre.

Få den rette rådgivning

Således er der mange situationer hvor en rettidig forebyggende behandling med Protox Svamp, Protox Akvagrund 2, Protox Insekt eller Protox Kombi Aqua vil kunne forhindre problemerne i at opstå. Ring til os og få en snak om hvornår og hvordan du bedst forebygger i din konstruktion.

Vinduesparti med tydeligt svampeangreb

k
4

Skimmelangreb i kælderrum

k
5

Nedbrudt træ med insektangreb

k
6

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om Protox Svamp.

PROTOX SVAMP

Protox Svamp er et effektivt, vandigt svampemiddel til bekæmpelse af svampeangreb i træ, murværk og beton. Protox Svamp bekæmper aktive angreb af træødelæggende svampe og forebygger nye svampeangreb. Midlet er udviklet som et professionelt middel til indendørs brug mod bl.a. Ægte Hussvamp, Gul Tømmersvamp, Hvid Tømmersvamp, Korkhatte, Poresvampe og andre trænedbrydende svampe. Protox Svamp kan benyttes som universelt svampemiddel både inde og ude.

Protox Svamp indeholder et UV røbestof der lyser op ved belysning med UV lys – anvendes hvor der er behov for dokumentation af påføring.

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om Protox Hysan.

PROTOX HYSAN

Protox Hysan er et specialmiddel til afrensning og desinficering af skimmelsvamp. Midlet kan også bruges til at fjerne lugt og desinficere ved bakterievækst og virus fx efter skybrudsskader og oversvømmelse med inficeret kloakvand. Protox Hysan er indeklimaneutralt og efterlader ingen skadelige rester.

Protox Hysan har ingen forebyggende effekt og såfremt fugtkilden ikke kan fjernes, bør behandlingen afsluttes med en behandling med Protox Skimmel.

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om Protox Biox.

PROTOX BIOX

Protox Biox er et effektivt middel til desinficering af alle former for bakterier, svampe, protozoer og lignende. Protox Biox er et hurtigt, nemt og billigt middel til skimmelafrrensning set i forhold til andre, almindeligt anvendte, mekaniske metoder. Der opnås en effektiv desinficering med meget begrænset fysisk indsats og en kontakttid på kun ca. 60 sekunder.

Protox Biox anvendes på vandrette flader – betongulve, terrændæk, kældergulve osv., hvor der er skimmelvækst pga. fugt.

Protox Biox sælges kun til professionelle behandlere med den nødvendige uddannelse.

Protox Biox er levnedsmiddelgodkendt (2012-29-5409-00321).

PROTOX SKIMMEL

Protox Skimmel er en effektiv primer til professionel forebyggelse mod angreb af skimmelsvamp på kuldebroer i boligen, på fugtige bygningsmaterialer samt bygningsdele, der periodevis bliver våde - fx tagspær og tagfinér i tagrum med dårlig ventilation, fugtige og uisolerede vægge m.m. Udendørs kan det anvendes til at forebygge og bekæmpe misfarvning på træ, trædæk på både mm.

Protox Skimmel kan anvendes på tapet, puds, gips, murværk, beton, træ og finer og danner en hinde som skimmelsvampen ikke vil vokse på.

Protox Skimmel påføres med pensel, sprøjte eller ved neddykning.

PROTOX INSEKT

Protox Insekt er et professionelt middel til forebyggelse og bekæmpelse af angreb af træborende insekter som borebiller, træbukke m.fl. Protox Insekt kan anvendes på nyt og gammelt træværk. Protox Insekt må i bygninger hvor mennesker opholder sig i længere tid kun anvendes til behandling af nyt og gammelt træ på steder hvor mennesker kun kortvarigt og lejlighedsvis kommer i kontakt med træet f.eks. tagkonstruktioner, skunkrum og strøer i kældre og under gulvkonstruktioner. Midlet er godkendt af Miljøstyrelsen efter reglerne i Biocidforordningen.

Protox Insekt påføres med pensel, sprøjtning eller ved dypning. Kan tilsættes fluorescerende stof, der lyser op ved belysning med UV-lampe - dette kan lette kvalitetssikringen.

PROTOX AKVAGRUND 2

Protox Akvagrund 2 er et professionelt vandigt træbeskyttelsesmiddel til førstegangsbehandling af nyt og gammelt, ubehandlet træværk, der skal beskyttes mod råd, svamp, blåsplint og skimmel. Protox Akvagrund 2 er desuden en særdeles effektiv til at forsegle skimmelforekomster. En forsegling kan være den eneste (bedste) måde at forhindre spredning af skimmelsporer fra skimmelsvampe-angreb på utilgængelige steder, fx tagkonstruktioner med skrævænge, under oplødsede gulve, i kabelkanaler etc.

Protox Akvagrund 2 er et farveløst træbeskyttelsesmiddel på vandbasis. Det har en lav mal-kode (00-1) og er ikke klassificeret som farligt, sundhedsskadeligt eller lign. Med valget af Protox Akvagrund 2 lever du fuldt op til kravene i arbejdsmiljø-lovgivningen om at vælge det mindst farlige produkt.

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om [Protox Skimmel](#).

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om [Protox Insekt](#).

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om [Protox Akvagrund 2](#).

PROTOX KOMBI AQUA

Protox Kombi Aqua er et professionelt og effektivt vandigt middel til forebyggelse af angreb af trænedbrydende svampe og insekter og skimmelsvamp. Protox Kombi Aqua må anvendes af ALLE - både professionelle og private.

Protox Kombi Aqua forhindrer effektivt nye angreb og spredning af igangværende angreb af alle typer trænedbrydende svamp og insekter. Protox Kombi Aqua forebygger ligeledes angreb af skimmelsvamp.

Protox Kombi Aqua er testet og godkendt efter europæiske standarder. Protox Kombi Aqua er godkendt som træbeskyttelsesmiddel i PT8 af Miljøstyrelsen med godkendelsesnummer 578-26. Protox Kombi Aqua har MAL 00-1 og indeholder ingen opløsningsmidler.

Se www.protox.dk eller brug QR koden og få mere information om [Protox Kombi Aqua](#).

PRODUKTGUIDE

Hvad skal jeg bruge

	PROTOX SVAMP	PROTOX AKVAGRUND 2	PROTOX INSEKT	PROTOX SKIMMEL	PROTOX FORSEGLER	PROTOX KOMBI	PROTOX HYSAN	PROTOX BIOX	PROTOX ABSCENT	PROTOX LUGTFRI
BRUGES TIL	Forebyggelse og bekæmpelse af råd/svamp	■								
	Forebyggelse og bekæmpelse af ægte hussvamp	■								
	Forebyggelse og bekæmpelse af trænedbrydende insekter			■						
	Forebyggelse af råd/svamp	■	■				■			
	Afrensning af skimmelsvamp							■		
	Afrensning af skimmelsvamp på vandret beton								■	
	Forebyggelse af skimmelsvamp	■	■		■		■			
	Forsegling af skimmelsvamp		■			■				
	Fjernelse af dårlig lugt							■	■	■
	Fjernelse af bakterievækst							■	■	
Bekæmpelse af trænedbrydende insekter			■							
Forebyggelse af trænedbrydende insekter			■			■				
ANVENDES PÅ	Glas, plast og anden ikke sugende bund							■		■
	Fliser, beton, tegl etc.	■	■		■	■		■	■	■
	Tapet				■			■		■
	Puds og murværk	■	■		■	■		■		■
	Gipsplade		■		■	■		■		■
	Træ, krydsfiner etc.	■	■	■	■	■	■	■		■
	Tekstiler									■

Læs mere om de enkelte produkters anvendelsesområder i brochuren eller på www.protox.dk.

PROTOX

Professionel svampe-, skimmel- og insektbekæmpelse

PROTOX APS

Fabriksvej 19 · 6000 Kolding
Tlf: +45 75 50 40 22 · info@protox.dk
www.protox.dk

Tun 1675372

5 708350 003386

Pris: 49,50 kr. inkl. moms

ISBN: 978-87-996756-0-9